

Załącznik
do uchwały Nr XXXIX/298/2017
Rady Gminy Ryńsk
z dnia 12 września 2017 r.

Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Ryńsk na lata 2017-2023

2017

Spis treści

ROZDZIAŁ 1. POWIĄZANIA Z DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI I PLANISTYCZNYMI	3
ROZDZIAŁ 2. UPROSZCZONA DIAGNOZA GMINY RYŃSK	7
ROZDZIAŁ 3. OBSZAR ZDEGRADOWANY GMINY	13
3.1. ANALIZA WSKAŹNIKOWA POD KĄTEM WYSTĘPOWANIA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH.....	14
3.2. ANALIZA SOŁECTW, W KTÓRYCH ZDIAGNOZOWANO PROBLEMY SPOŁECZNE, POD KĄTEM WYSTĘPOWANIA PRZESTRZENI ZDEGRADOWANYCH LUB NIEKORZYSTNYCH ZJAWISK W INNYCH SFERACH.....	23
3.3. OBSZAR ZDEGRADOWANY – PODSUMOWANIE	25
ROZDZIAŁ 4. OBSZAR REWITALIZACJI GMINY.....	27
4.1. OBSZAR DO REWITALIZACJI.....	27
4.2. CELE REWITALIZACJI.....	30
ROZDZIAŁ 5. DIAGNOZA OBSZARU REWITALIZACJI.....	33
ROZDZIAŁ 6. WIZJA STANU OBSZARU REWITALIZACJI PO PRZEPROWADZENIU REWITALIZACJI.....	43
ROZDZIAŁ 7. CELE REWITALIZACJI I KIERUNKI DZIAŁAŃ.....	45
ROZDZIAŁ 8. LISTA PRZEDSIĘWZIĘĆ REWITALIZACYJNYCH	47
ROZDZIAŁ 9. MECHANIZMY ZAPEWNIENIA KOMPLEMENTARNOŚCI MIĘDZY POSZCZEGÓLNYMI PROJEKTAMI/PRZEDSIĘWZIĘCIAMI REWITALIZACYJNYMI ORAZ POMIĘDZY DZIAŁANAMI RÓŻNYCH PODMIOTÓW I FUNDUSZY NA OBSZARZE OBJĘTYM PROGRAMEM REWITALIZACJI	52
ROZDZIAŁ 10. MECHANIZMY WŁĄCZENIA INTERESARIUSZY W PROCES REWITALIZACJI.....	57
ROZDZIAŁ 11. SZACUNKOWE RAMY FINANSOWE W ODNIESIENIU DO GŁÓWNYCH I UZUPEŁNIAJĄCYCH PROJEKTÓW/ PRZEDSIĘWZIĘĆ REWITALIZACYJNYCH.	59
ROZDZIAŁ 12. SYSTEM ZARZĄDZANIA REALIZACJĄ PROGRAMU REWITALIZACJI.....	63
ROZDZIAŁ 13. SYSTEM MONITORINGU, OCENY SKUTECZNOŚCI DZIAŁAŃ I SYSTEM WPROWADZANIA ZMIAN..	66
ROZDZIAŁ 14. WYKAZ NIEZBĘDNYCH ZMIAN, OCEN I OPINII	67

Rozdział 1. Powiązania z dokumentami strategicznymi i planistycznymi

Przeprowadzona w dalszej części dokumentu analiza wskaźnikowa i analiza jakościowa wykazały, iż obszarem charakteryzującym się największym natężeniem zjawisk kryzysowych, a zatem obszarem wymagającym ożywienia społeczno-gospodarczego, jest obszar do rewitalizacji złożony z trzech sołectw: Czystochleb, Ryńsk i Zieleń. Rewitalizacja rozumiana jako proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszaru zdegradowanego, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie wpisuje się w założenia dokumentów strategicznych na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, które zostały wskazane na poniższych schematach.

Powiązanie z dokumentami na szczeblu krajowym

NARODOWY PLAN REWITALIZACJI 2022

Główny cel dokumentu został określony jako: Poprawa warunków rozwoju obszarów zdegradowanych w wymiarze przestrzennym, społecznym, kulturowym i gospodarczym. Zapisy *Narodowego Planu Rewitalizacji 2022* definiują rewitalizację jako wyprowadzenie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez przedsięwzięcia całościowe (integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki), skoncentrowane terytorialnie i prowadzone we współpracy z lokalną społecznością, w sposób zaplanowany oraz zintegrowany przez określenie i realizację programów rewitalizacji. Program Rewitalizacji Gminy Ryńsk poprzez określone cele jest zgodny z powyższym planem.

Powiązanie z dokumentami na szczeblu regionalnym i ponadlokalnym

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO DO ROKU 2020 - PLAN MODERNIZACJI 2020+

Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+ jako jedno z najważniejszych założeń polityki rozwoju województwa uznaje aktywizację społeczno-gospodarczą na poziomie lokalnym. Strategia zawiera następujące priorytety i kierunki:

- Nowoczesne społeczeństwo,
- Modernizacja przestrzeni wsi i miast,
- Konkurencyjna gospodarka,
- Kierunki działań: rozbudzanie aktywności obywatelskiej i społecznej, chęci do współpracy, prowadzenia działań edukacyjnych, zachęcania do szerokiego otwarcia na świat oraz dążeń do znacznego przyspieszenia rozwoju obszarów wiejskich i miast.

Program rewitalizacji wykazuje szczególnie zgodność w zakresie Priorytetu - Modernizacja przestrzeni miast i wsi, który zakłada dążenie do znacznego przyspieszenia rozwoju obszarów wiejskich oraz aktywizacji społeczno-gospodarczej przy uwzględnieniu ich pozycji w sieci osadniczej i dostosowaniu potencjału do oczekiwań stawianych przed nimi w zakresie stymulowania rozwoju regionu, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego.

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2014-2020

Zgodnie z zapisami RPO, rewitalizacja społeczno-gospodarcza, a także fizyczna obszarów o dużej koncentracji negatywnych zjawisk społecznych jest jednym z podstawowych działań mających przyczynić się do minimalizacji występujących na danych obszarach problemów.

Lokalny Program Rewitalizacji jest zgodny z Priorytetem Inwestycyjnym 9d „Inwestycje dokonywane w kontekście strategii na rzecz rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność”, którego celem jest ożywienie społeczne i gospodarcze na obszarach objętych Lokalnymi Strategiami Rozwoju. W ramach tego priorytetu realizowana będzie odnowa społeczno-gospodarcza polegająca na rewitalizacji miejscowości wiejskich, co powinno przyczynić się do uruchomienia uspionych potencjałów społecznych, które przyczynią się do aktywizacji społecznej i zawodowej społeczności lokalnych.

SZCZEGÓŁOWY OPIS OSI PRIORYTETOWYCH REGIONALNEGO PROGRAMU OPERACYJNEGO WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2014-2020

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne na obszarach wiejskich stanowi interwencja zaplanowana w ramach:

- Działanie 7.1 Rozwój lokalny kierowany przez społeczność
- Działanie 11.1 Włączenie społeczne na obszarach objętych LSR

Lokalny Program Rewitalizacji obejmuje swoim zasięgiem obszar wiejski i wpisuje się w powyższe działania.

STRATEGIA POLITYKI SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO DO ROKU 2020

Lokalny Program Rewitalizacji wykazuje zgodność z następującymi celami strategicznymi dokumentu:

- Wzrost poziomu samodzielności życiowej mieszkańców regionu
- Wzrost poziomu życia mieszkańców regionu poprzez zwiększenie dostępności do różnego rodzaju usług społecznych
- Wzrost poziomu aktywności w życiu społecznym.

STRATEGIA OBSZARU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO POWIATU WĄBRZESKIEGO

Strategia stanowi instrument umożliwiający podjęcie zintegrowanych działań na rzecz rozwiązywania problemów społeczno-gospodarczych w ramach trzeciego poziomu polityki terytorialnej w ramach Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego. Lokalny Program Rewitalizacji wpisuje się w następujące cele strategiczne i operacyjne:

3. POPRAWA WARUNKÓW ŻYCIA

3.1. Poprawa warunków życia seniorów

3.2. Poprawa dostępu do usług społecznych, edukacyjnych i kulturalnych

3.3. Rewitalizacja miast i wsi

3.4. Rozwój infrastruktury technicznej

3.7. Rozwój sportu i rekreacji

4. WZROST AKTYWNOŚCI I INTEGRACJI MIESZKAŃCÓW

4.2. Rozwój infrastruktury społeczno-kulturalnej

4.3. Aktywizacja środowisk wykluczonych społecznie i zagrożonych wykluczeniem społecznym i wsparcie rodzin.

Powiązanie z dokumentami na szczeblu lokalnym

STRATEGIA ROZWOJU GMINY RYŃSK NA LATA 2016-2023

Strategia Rozwoju Gminy określa następujące cele strategiczne:

Cel strategiczny II - Rozwinięta infrastruktura techniczna i efektywna ochrona środowiska,

Cel strategiczny III - Poprawa warunków życia mieszkańców.

Cel operacyjny II.3. zakłada uporządkowanie centrów wsi poprzez działania rewitalizacyjne. Na terenie gminy istnieją miejscowości, w których następuje nasilenie negatywnych zjawisk, które wpłynęły na lokalną gospodarkę, czego następstwem jest kumulacja negatywnych zjawisk społecznych na takich właśnie obszarach i degradacja przestrzeni publicznej. Obszary te wymagają działań rewitalizacyjnych w zakresie modernizacji infrastruktury komunalnej, zaadaptowania obiektów do nowych funkcji, zagospodarowania przestrzeni publicznej i zaprowadzenia przestrzennego ładu przy zaangażowaniu w ten proces samych mieszkańców, których w znacznym stopniu dotyczy problem długotrwałego bezrobocia, wykluczenia społecznego i ubóstwa. Pozwoli to poprawić sytuację społeczno-gospodarczą na tym obszarze. Cele i działania Lokalnego Programu Rewitalizacji wpisują się w cele określone w Strategii.

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, zostało sporządzone w trybie ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Określa ono politykę przestrzenną gminy, w tym lokalne zasady zagospodarowania przestrzennego, stanowi podstawowe narzędzie umożliwiające spełnianie

zadań własnych gminy w zakresie ładu przestrzennego, komunikacji i infrastruktury technicznej.

Lokalny Program Rewitalizacji jest zgodny z zapisami Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ryńsk.

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU OBSZARU ZIEMI WĄBRZESKIEJ NA LATA 2016-2022

Lokalna Grupa Działania Ziemia Wąbrzeska łączy w działaniu przedstawicieli władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców z obszaru Miasta Wąbrzeźno i trzech gmin wiejskich: Dębowej Łąki, Książek i Ryńska. Misja określona w *Strategii* brzmi: „Ziemia Wąbrzeska obszarem rozwoju oddolnych inicjatyw społecznych i gospodarczych, atrakcyjnym miejscem zamieszkania, pracy, wypoczynku i rekreacji”. Cele ogólne zdefiniowane w dokumencie są zgodne z założeniami Lokalnego Programu Rewitalizacji, gdyż bezpośrednio się do niego odnoszą:

- Cel ogólny 2. Rozwój i wspieranie aktywności społecznej
  - Cel szczegółowy 2.2 Ożywienie społeczno-zawodowe osób zagrożonych wykluczeniem społecznym
    - Przedsięwzięcie 2.2.1 Wsparcie na rzecz aktywnej integracji środowiskowej
- Cel ogólny 3. Wzrost konkurencyjności obszaru Ziemia Wąbrzeska
  - Cel szczegółowy 3.1 Rozwój infrastruktury dostosowanej do potrzeb lokalnych
    - Przedsięwzięcie 3.1.1 Dostosowanie infrastruktury kulturalnej do potrzeb lokalnych
  - Cel szczegółowy 3.2 Wzrost atrakcyjności turystycznej regionu
    - Przedsięwzięcie 3.2.1 Dostosowanie infrastruktury do potrzeb rekreacji i turystyki
  - Cel szczegółowy 3.3 Rewitalizacja obszarów zdegradowanych
    - Przedsięwzięcie 3.3.1 Dostosowanie infrastruktury do potrzeb lokalnych na obszarach rewitalizowanych.

Rozdział 2. Uproszczona diagnoza Gminy Ryńsk

Położenie i podział administracyjny

Gmina Ryńsk jest gminą wiejską znajdującą się w centralnej części Pojezierza Chełmińskiego, we wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego oraz należy do dorzecza rzek Wisły, Drwęcy i Osy. Siedzibą gminy jest Miasto Wąbrzeźno, które dla innych gmin powiatu pełni w większości funkcję usługową. Gmina Ryńsk geograficznie położona jest na obszarze Wysoczyzny Chełmińskiej.

Gmina Ryńsk stanowi największą z gmin powiatu wąbrzeskiego oraz jedną z większych gmin wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego. Powierzchnia gminy wynosi 200,8 km², co stanowi 40,05% powierzchni całego Powiatu Wąbrzeskiego oraz 1,12% powierzchni województwa. Powiat wąbrzeski, do którego należy Gmina Ryńsk, składa się także z Miasta Wąbrzeźno, Gminy Dębowa Łąka, Gminy Książki oraz Gminy Płużnica.

Gmina Ryńsk posiada wiele walorów przyrodniczych, ponieważ leży ona w obrębie obszaru chronionego krajobrazu oraz obiektów indywidualnej ochrony przyrody. Na terenie gminy Ryńsk można znaleźć rezerwat przyrody "Wronie", obszar chronionego krajobrazu - obszar kompleksu torfowiskowo-jeziorno-leśnego Zgniłka-Wieczno-Wronie, pomniki przyrody (szczególnie skupienie 5 drzew, w tym 4 dęby i 1 kasztanowiec zwyczajny zlokalizowane na terenie zespołu dworsko-pałacowego w Ryńsku) oraz użytki ekologiczne (m.in. śródleśne bagna, mokradła i zatorfione zagłębienia wytopiskowe - leśnictwa Wronie, Nielub i Czystochleb).

Najbardziej znaną i cechującą się największymi walorami przyrodniczymi formą przyrody na terenie Gminy Ryńsk jest Obszar Chronionego Krajobrazu Torfowiskowo-Jeziorno-Leśnego „Zgniłka-Wieczno-Wronie”.

Na terenie Gminy Ryńsk jak i na całym terytorium powiatu wąbrzeskiego, nie znajdują się obszary NATURA 2000, czyli tereny mające znaczenie dla Wspólnoty, znajdujące się na liście, o której mowa w art. 27 ust.1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody* (Dz. U. z 2016 r. poz. 2134 z późn. zm.). Terytorium gminy nie obejmuje także obszarów ochronnych zbiorników wód śródlądowych. Jednak gmina ma wciąż wiele innych miejsc cennych pod względem przyrodniczym.

Sfera społeczna

Według danych GUS liczba mieszkańców Gminy Ryńsk na dzień 31.12.2015 r. wyniosła 8645 osoby, co stanowi niespełna 25% mieszkańców powiatu wąbrzeskiego. Na przestrzeni 10 lat (2006-2015) liczba ludności nie ulegała znaczącym zmianom. Od 2013 r. zauważa się systematyczny wzrost liczby mieszkańców gminy. Najliczniejszym sołectwem gminy jest Wałycz, zamieszkuje tam 12% mieszkańców, następnie Ryńsk (9%), Czystochleb (8%). Najmniej liczne sołectwa to Trzcianek, Węgorzyn i Stanisławki. W 2015 r. gęstość zaludnienia na terenie Gminy Ryńsk wyniosła 43 osoby/km² (średnia dla powiatu wąbrzeskiego wynosi 69 osób/km²).

Zgodnie z danymi GUS w 2015 r. liczba kobiet zamieszkujących Gminę Ryńsk wynosiła 4 332, co stanowi 50,1% ogółu mieszkańców. Liczba mężczyzn zaś wynosiła 4313, a ich udział to 49,9%. Zestawiając powyższe z danymi dla powiatu i województwa, zauważa się, że struktura ludności w Gminie Ryńsk ze względu na płeć jest zbliżona do struktury gmin wiejskich Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Analizując współczynnik feminizacji (liczbę kobiet przypadających na 100 mężczyzn) należy zauważyć, że struktura płci jest podobna – na 100 mężczyzn, przypada 100 kobiet (wskaźnik dla gmin powiatu wąbrzeskiego wynosi 104).

Według danych GUS w 2015 r. liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej) wynosiła 1805 osób, w wieku produkcyjnym 5487, w wieku poprodukcyjnym 1353. Analizując liczbę ludności w podziale na grupy ekonomiczne na terenie Gminy Ryńsk zauważalny jest stopniowy, sukcesywny spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym przy jednoczesnym wzroście liczby osób w wieku poprodukcyjnym. W Gminie Ryńsk udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w 2015 r. wynosił 20,9% ogółu ludności, w wieku produkcyjnym 63,5%, a w wieku poprodukcyjnym 15,7%. Na przestrzeni 5 lat (2011-2015) udział osób w wieku przedprodukcyjnym spadł o 1,5% zaś udział osób w wieku poprodukcyjnym wzrósł o 1,4%. W stosunku do danych dotyczących powiatu, sytuacja jest bardziej korzystna – wyższy udział osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym oraz niższy odsetek osób w wieku poprodukcyjnym. Nie zmienia to faktu, że w każdej analizowanej poniżej jednostce terytorialnej zauważalny jest negatywny trend starzenia się społeczeństwa. Wskaźnik obciążenia demograficznego rozumiany jako liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym wynosi dla Gminy Ryńsk 57,6 (dla Powiatu Wąbrzeskiego – 58,4%).

Liczba mieszkańców uwarunkowana jest wielkością przyrostu naturalnego i saldem migracji. Przyrost naturalny dla gminy w 2015 r. był dodatni - wynosił +37, co oznacza, że liczba urodzeń była wyższa niż liczba zgonów. W zestawieniu ze średnim przyrostem dla powiatu (52) wskaźnik jest korzystny. W ostatnim czasie zauważa się pozytywny trend demograficzny związany ze wzrostem liczby urodzeń na terenie Gminy Ryńsk.

W 2014 r. saldo migracji w Gminie Ryńsk było dodatnie. Na przestrzeni lat 2010-2014 zauważa się systematyczny i stały wzrost liczby osób napływających i spadek liczby osób odpływających z gminy (w 2014 r. saldo migracji wynosiło +21). Saldo migracji na 1000 osób w 2014 r. wyniosło +2,4, dla Powiatu Wąbrzeskiego -5,3, dla województwa -1,4. Z danych wynika, że sytuacja w Gminie Ryńsk jest bardzo korzystna, gdyż z roku na rok coraz więcej osób zasiedla gminę.

Z danych GUS wynika, że na przestrzeni ostatnich lat rośnie liczba gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej zarówno w Gminie Ryńsk, jak i całym powiecie wąbrzeskim. Analizując liczbę osób w gospodarstwach domowych korzystających z tego typu wsparcia stwierdzono również wzrost w Gminie Ryńsk. Według danych urzędu gminy

w 2015 r. 1133 osób w gospodarstwach domowych skorzystało ze środowiskowej pomocy społecznej, co stanowi 12,78% wszystkich osób w gospodarstwach domowych na terenie gminy.

Według danych Urzędu Gminy Ryńsk w 2015 roku liczba osób bezrobotnych wyniosła 522 osoby. Zauważa się pozytywną tendencję spadku liczby osób bezrobotnych. Udział osób bezrobotnych zarejestrowanych w ogólnej liczbie osób w wieku produkcyjnym w 2015 roku wyniósł 8,5%.

Sfera gospodarcza

W 2015 roku zgodnie z danymi GUS na terenie gminy w rejestrze REGON zarejestrowanych było 565 podmiotów gospodarczych, w tym w sektorze prywatnym funkcjonowało 546 podmiotów, a w sektorze publicznym – 19 podmiotów. Statystyka wskazuje, że liczba podmiotów gospodarczych na przestrzeni ostatnich 5 lat systematycznie wzrasta - od 2011 r. o ponad 12%. Zdecydowana większość firm działających na terenie gminy to mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób – ich liczba wynosi 546. Na przestrzeni ostatnich lat widać sukcesywny wzrost liczby mikroprzedsiębiorstw. Zauważalnym zjawiskiem jest spadek liczby małych przedsiębiorstw (zatrudniających od 10 do 49 osób), w 2011 r. było ich 24, zaś w 2015 już tylko 16. Prawdopodobnie poprzez redukcję zatrudnienia, małe przedsiębiorstwa spadają do kategorii mikroprzedsiębiorstw. Przedsiębiorstwa zatrudniające od 50-249 osób, tj. średnie przedsiębiorstwa z 2 w 2011 r. wzrosły do 3 w 2015 r. Na terenie gminy nie funkcjonują duże przedsiębiorstwa (zatrudniające powyżej 250 pracowników). Biorąc pod uwagę strukturę przedsiębiorstw z sektora prywatnego w 2015 r. według form prawnych aż 454 firm to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Do pozostałych przedsiębiorstw zalicza się: 19 spółek handlowych, 6 spółdzielni, 17 stowarzyszeń i organizacji społecznych. Najwięcej podmiotów gospodarczych zarejestrowanych jest w sektorze handlu (wraz z naprawą pojazdów) – 24% i w budownictwie – 17%, następnie działalność związana z przetwórstwem przemysłowym i rolnictwo - po 11%. Wskaźnik liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON przypadających na 1000 mieszkańców wynosi 66 – wskaźnik jest niższy od średniej powiatowej o 4 punkty, zaś od średniej wojewódzkiej o 26 punktów (zaś od średniej wojewódzkiej dla gmin wiejskich o 9 punktów).

Sfera środowiskowa

Gmina Ryńsk i jej okolice pokrywają gleby o średniej jakości. Gleby należące do III i IV klasy bonitacyjnej są glebami mniej przydatnymi rolniczo od średniej występującej w powiecie wąbrzeskim, jak i w całym województwie kujawsko-pomorskim. Jeśli chodzi o strukturę gruntów ornych, to większość stanowią gleby średnio urodzajne. Do często występujących gleb należą także te z klasy bonitacyjnej IVb, które zajmują około 13% całej powierzchni. Reszta gleb należy do innych klas bonitacyjnych lub jest użytkowana w inny sposób. Mianowicie, 15,2% powierzchni gruntów ornych, w tym: klasy bonitacyjnej II – 0,3%, IIIa – 6,8% i VI – 8,1%; użytki rolne gminy, czyli obszary gruntów ornych, sadów, łąk i pastwiska zajmujące około 75% powierzchni całej gminy. Pozostała część jest pokryta przez lasy (13,6%), wody (2,3%), drogi (2,5%), tereny zabudowane (1,6%), nieużytki (4,5%) i inne. Lasy zajmują powierzchnię 2743 ha, co stanowi niecałe 14 % powierzchni gminy, co daje jej miano gminy o najwyższym stopniu zalesienia na terenie powiatu wąbrzeskiego. Jednak

osiągnięty wynik jest wciąż mniejszy od średniej lesistości dla województwa kujawsko-pomorskiego (22,6%).

Sfera przestrzenno-infrastrukturalna

Gmina Ryńsk odznacza się bogatą historią. Pozostałościami świadczącymi o historycznej przeszłości regionu są zabytki znajdujące się na terenie zarówno powiatu, jak i gminy. Ważnym elementem kulturowym gminy są także zespoły urbanistyczne oraz pojedyncze budowle nadające walorów historycznych regionowi. Jest to głównie zabudowa sakralna oraz liczne stanowiska archeologiczne.

Przez teren gminy przebiegają drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne o łącznej długości 324,16 km. Na terenie gminy istnieje potrzeba ich rozbudowy i modernizacji. Sieć dróg na terenie gminy Ryńsk obejmuje:

- drogi wojewódzkie – 24,24 km (7,5%),
- drogi powiatowe – 73,90 km (22,8%),
- drogi gminne – 226,02 km (69,7%).

Gmina Ryńsk leży poza siecią dróg krajowych, ale jest dobrze dostępna w komunikacji drogowej. Dostępność tę zapewnia układ dróg wojewódzkich: Grudziądz – Wąbrzeźno – Golub-Dobrzyń – Rypin (nr 534), Stolno – Wąbrzeźno (nr 548), Strzyżawa – Dąbrowa Chełmińska – Unisław – Wybcz – Chełmża – Wąbrzeźno (nr 551), Orzechowo – Sierakowo – Kowalewo Pomorskie – Golub – Dobrzyń (nr 554), które zapewniają łączność zarówno z miastem Wąbrzeźno – będącym węzłem na tych drogach – jak i z sąsiednimi ośrodkami powiatowymi i najbliższymi dużymi ośrodkami miejskimi (Grudziądz, Toruń). W ciągu dróg wojewódzkich wykonano obwodnicę miasta. Drogi te wpinają gminę w układ krajowy (drogi nr 15, 1, 16). Zdiagnozowano wiele potrzeb w zakresie modernizacji nawierzchni dróg, powierzchniowego utwardzania i wyrównywania nawierzchni, poszerzania jezdni i utwardzania poboczy oraz budowy chodników i ścieżek pieszo-rowerowych. Na terenach gminy istotnym problemem jest niedostateczna ilość chodników w centrach miejscowości, zarówno wzdłuż dróg gminnych, powiatowych jak i wojewódzkich.

Na koniec 2015 r. według danych GUS, długość czynnej sieci wodociągowej rozdzielczej w gminie wynosiła 267 km, natomiast długość czynnej sieci kanalizacyjnej 46,8 km. Stopień zwodociągowania gminy, rozumiany, jako udział korzystających z instalacji w odniesieniu do ogółu mieszkańców wynosi 86,5%, zaś dla powiatu – 95,4%. Stopień skanalizowania gminy wynosi 18,9%, wynik ten plasuje gminę na ostatnim miejscu spośród gmin powiatu wąbrzeskiego. Znaczna część społeczeństwa gminy korzysta z bezodpływowych zbiorników ścieków. Istnieje widoczna potrzeba inwestycji w zakresie rozwoju sieci wodno-kanalizacyjnej na terenie gminy.

W Gminie Ryńsk w zakresie szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego do 31 sierpnia 2017 roku edukacja prowadzona była w 4 szkołach podstawowych i 3 gimnazjalnych (Szkoła Podstawowa w Jarantowicach, Zespół Szkół w Myśliwcu: Szkoła Podstawowa i Gimnazjum, Zespół Szkół w Ryńsku: Szkoła Podstawowa im. Mikołaja z Ryńska i Gimnazjum im. Jana Pawła II, Zespół Szkół w Zieleniu: Szkoła Podstawowa im. Tadeusza Kościuszki

i Gimnazjum). Na przestrzeni ostatnich lat stwierdzono spadek liczby uczniów w gimnazjach i niewielki wzrost w szkołach podstawowych.

W zakresie wychowania przedszkolnego na terenie gminy funkcjonują 4 oddziały przedszkolne. W 2015 r. odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w wieku 3-5 lat w Gminie Ryńsk wyniósł 56,1%. Na tle województwa ogółem (77,6%) wskaźnik ten jest mało korzystny.

W zakresie edukacji przedszkolnej na terenie gminy występuje bardzo duże zapotrzebowanie na rozwój i modernizację infrastruktury. Ze względu na problemy lokalowe na terenie Gminy Ryńsk niezbędna jest budowa nowych przedszkoli, które rozwiążą dotychczasowe problemy lokalowe. Niezbędne są także działania związane z wprowadzeniem dodatkowych zajęć w przedszkolach oraz podnoszeniem kwalifikacji i kompetencji nauczycieli przedszkolnych. Na terenie Gminy Ryńsk funkcjonują 3 przychodnie. W 2015 r. udzielono 39 613 porad ogólnych (porad lekarza podstawowej opieki zdrowotnej i lekarza rodzinnego) – dane GUS.

W gminie życie kulturalne toczy się wokół świetlic wiejskich i bibliotek, w których są organizowane imprezy i wydarzenia kulturalne, np. dożynki, okolicznościowe festyny itp. Na przestrzeni ostatnich lat zauważa się wzrost zainteresowania usługami świadczonymi przez biblioteki na terenie Gminy Ryńsk. W ostatnich latach liczba czytelników wzrosła o 36%, z 750 czytelników w 2011 r. do 1020 w 2015 r. Na terenie gminy funkcjonują świetlice wiejskie, jednak ich stan techniczny wymaga modernizacji.

Podsumowanie diagnozy – uwarunkowania rozwoju gminy

- Jednym z głównych problemów Gminy Ryńsk jest zły stan techniczny dróg gminnych i słabo rozwinięta infrastruktura drogowa, która nie jest dostosowana do potrzeb ruchu pieszego i rowerowego. Znaczna część dróg jest nieutwardzona i ma charakter gruntowy. Brakuje infrastruktury towarzyszącej dróg w zakresie chodników, ścieżek pieszo-rowerowych, miejsc parkingowych oraz oświetlenia.

- Problemem jest niski stopień rozwoju infrastruktury technicznej na terenie gminy. Sytuacja ta wynika m.in. z niskiej dostępności systemu kanalizacji sanitarnej. Duża część lokalnego społeczeństwa korzysta z bezodpływowych zbiorników ścieków. Istnieje widoczna potrzeba inwestycji w zakresie rozwoju sieci wodno-kanalizacyjnej na terenie gminy Ryńsk. Konieczna jest budowa nowych przedszkoli w celu umożliwienia objęcia wychowaniem przedszkolnym znacznie większej liczby dzieci. Istnieje potrzeba budowy oraz modernizacji i wyposażenia budynków świetlic wiejskich wraz z ich otoczeniem.

- Gospodarka gminy jest oparta w głównej mierze o rolnictwo, stąd też jakość rolnictwa w dużej mierze warunkuje stan gospodarki w gminie. Zidentyfikowanym problemem jest w tym przypadku niska efektywność sektora: rolniczego i rolno-spożywczego.

- Niska aktywność społeczno-gospodarcza mieszkańców gminy przejawia się przede wszystkim wysokim poziomem bezrobocia.

- Problemem występującym na terenie gminy jest niewystarczające wsparcie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
- Istotnym problemem z zakresu sfery społecznej jest brak zapewnienia przez gminę atrakcyjnej oferty kulturalnej i rekreacyjnej. Oferta kulturalno-rozrywkowa na terenie gminy jest niedostateczna.
- Gmina Ryńsk dysponuje korzystnymi warunkami do rozwoju turystyki ze względu na bogactwo zasobów przyrodniczych oraz liczne zlokalizowane na terenie gminy obiekty zabytkowe. Warunki te nie są w pełni wykorzystywane.

Rozdział 3. Obszar zdegradowany gminy

Obszarem zdegradowanym w gminie jest ten obszar, na którym zidentyfikowano występowanie stanu kryzysowego (czyli koncentracji negatywnych zjawisk w sferze społecznej oraz w przynajmniej jednej ze sfer: gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej). Skalę tych negatywnych zjawisk odzwierciedlają mierniki rozwoju opisujące powyższe sfery, które wskazują na niski poziom rozwoju lub dokumentują silną dynamikę spadku poziomu rozwoju w odniesieniu do średniej wartości dla całej gminy. Obszar zdegradowany może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nie posiadające ze sobą wspólnych granic. Obszar zdegradowany w Gminie Ryńsk zgodnie z „Zasadami programowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych” został wyznaczony na podstawie analizy wskaźnikowej wszystkich sołectw wchodzących w skład Gminy. Obszar Gminy podzielono na 21 sołectw, dla których przeprowadzono diagnozę mającą na celu identyfikację występowania obszaru kryzysowego.

Tabela 1. Wykaz sołectw Gminy Ryńsk.

Lp.	Nazwa sołectwa	Wykaz miejscowości wchodzących w skład sołectwa
1	Cymbark	Cymbark, Katarzynki, Wronie
2	Czystochleb	Czystochleb, Młynik
3	Jaworze	Jaworze
4	Jarantowice	Buk, Jarantowice, Plebanka
5	Ludowice	Ludowice
6	Łabędź	Nielub, Łabędź
7	Małe Radowiska	Małe Radowiska
8	Myśliwiec	Frydrychowo, Myśliwiec
9	Orzechowo	Orzechowo
10	Orzechówko	Orzechówko
11	Pływaczewo	Pływaczewo
12	Przydwórż	Przydwórż
13	Ryńsk	Ryńsk
14	Sitno	Jarantowiczki, Sicinek, Sitno, Rozgard
15	Stanisławki	Prochy, Stanisławki
16	Trzcianek	Michałki, Trzcianek
17	Trzciano	Sosnówka, Trzciano
18	Wałycz	Wałycz
19	Zieleń	Zieleń
20	Wałczyk	Wałczyk, Zaradowiska
21	Węgorzyn	Węgorzyn

Źródło: <http://www.rynsk.bip.net.pl>

3.1. Analiza wskaźnikowa pod kątem występowania problemów społecznych

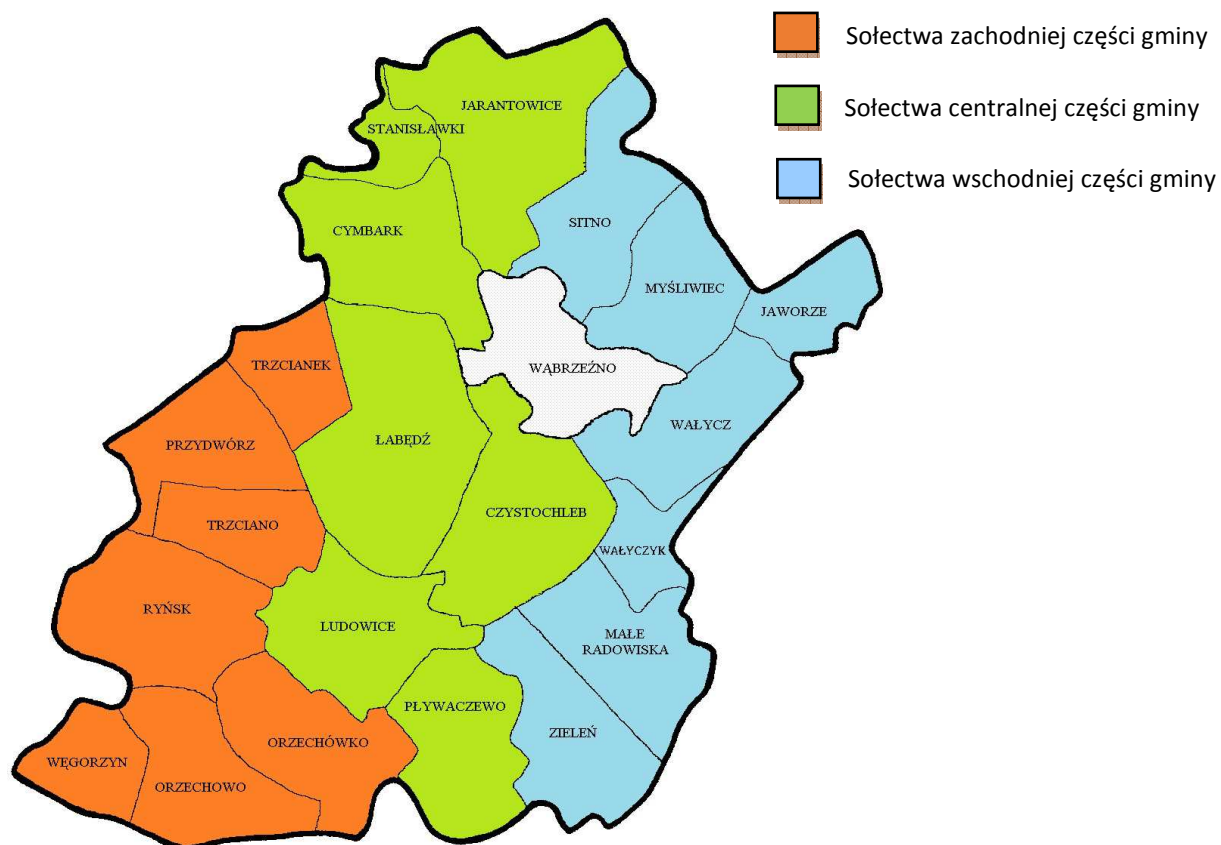
Delimitacja obszaru zdegradowanego na obszarze gminy Ryńsk została dokonana poprzez zbadanie wszystkich sołectw pod kątem występowania stanu kryzysowego. Sołectwa podzielono na trzy grupy, biorąc pod uwagę ich położenie:

- Sołectwa położone we wschodniej części gminy: Jaworze, Małe Radowiska, Myśliwiec, Sitno, Wałycz, Wałyczek, Zieleń;
- Sołectwa położone w centralnej części gminy: Cymbark, Czystochleb, Jarantowice, Ludowice, Łabędź, Pływaczewo, Stanisławki;
- Sołectwa położone w zachodniej części gminy: Orzechowo, Orzechówko, Przydwórz, Ryńsk, Trzcianek, Trzciano, Węgorzyn.

Każdą z grup zbadano innym zestawem wskaźników. Na tej podstawie do obszaru zdegradowanego zostały zaliczone te sołectwa, które spełniły jednocześnie dwa kryteria:

- na terenie sołectwa identyfikuje się co najmniej 2 problemy społeczne mierzone wskaźnikami określonymi na liście wskaźników stanu kryzysowego dla obszarów wiejskich; jednocześnie wskaźniki te przyjmują w sołectwach wartości mniej korzystne niż średnia ich wartość dla gminy;
- na terenie sołectwa występują przestrzenie zdegradowane lub negatywne zjawiska w przynajmniej jednej z następujących sfer: gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej.

Mapa 1. Podział Gminy Ryńsk wg położenia sołectw.

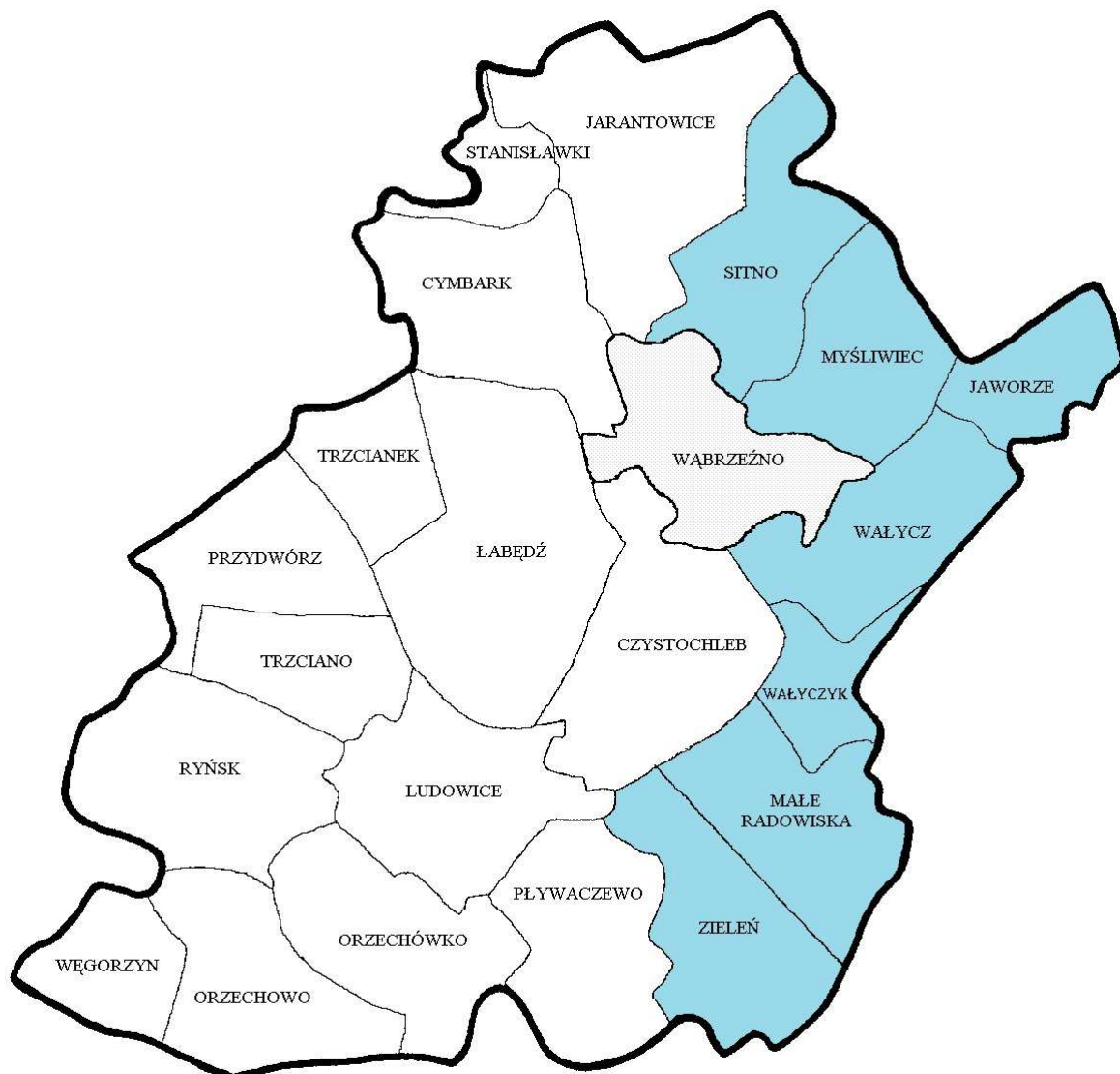
Źródło: opracowanie własne.

- **Analiza wskaźnikowa sołectw położonych we wschodniej części gminy.**

Sołectwa położone we wschodniej części gminy zostały zbadane pod kątem występowania problemów społecznych poniższymi wskaźnikami:

- 1) udział osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze,
- 2) miejscowość należy do rejonu obsługi szkoły podstawowej lub gimnazjum o niskim poziomie kształcenia.

Mapa 2. Sołectwa położone we wschodniej części gminy

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźnik 1)

Udział bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze.

Tabela 2. Wskaźnik dotyczący osób bezrobotnych.

Lp.	Nazwa sołectwa	Liczba osób bezrobotnych	Ludność w wieku produkcyjnym	Udział osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze
1	Jaworze	18	222	8,11%
2	Małe Radowiska	24	285	8,42%
3	Myśliwiec	31	428	7,24%
4	Sitno	14	223	6,28%
5	Wałycz	65	722	9,00%
6	Wałczyk	6	128	4,69%
7	Zieleń	31	323	9,60%
Gmina		522	6139	8,50%

Źródło: opracowano na podstawie danych PUP w Wąbrzeźnie.

Wskaźnik 2)

Miejscowość należy do rejonu obsługi szkoły podstawowej lub gimnazjum o niskim poziomie kształcenia.

Tabela 3. Przeciętny wynik sprawdzianu szóstoklasistów.

Lp.	Nazwa sołectwa	Rejon obsługi gimnazjum	Rok szkolny 2013/2014	Rok szkolny 2014/2015	Rok szkolny 2015/2016	Przeciętny wynik z 3 lat
1	Jaworze	SP Myśliwiec	22	58,5	50,5	43,67
2	Małe Radowiska	SP Zieleń	20,65	69,5	57	49,05
3	Myśliwiec	SP Myśliwiec	22	58,5	50,5	43,67
4	Sitno	SP Jarantowice	21,3	65	67	51,1
5	Wałycz	SP Myśliwiec	22	58,5	50,5	43,67
6	Wałczyk	SP Zieleń	20,65	69,5	57	49,05
7	Zieleń	SP Zieleń	20,65	69,5	57	49,05
Przeciętny wynik w województwie			25,02	67	64	52

Źródło: dane UG Ryńsk.

Podsumowanie analizy wskaźnikowej dotyczącej problemów społecznych w sołectwach wschodniej części gminy. Z analizy wynika, że jedynie w sołectwie Zieleń i Wałycz występuje niekorzystna sytuacja w dwóch sferach. Większe nasilenie negatywnych zjawisk zostało zdiagnozowane w sołectwie Zieleń.

Tabela 4. Podsumowanie analizy wskaźników społecznych dla sołectw we wschodniej części gminy.

Lp.	Nazwa sołectwa	Udział osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze	Miejscowość należy do rejonu obsługi szkoły podstawowej lub gimnazjum o niskim poziomie kształcenia.
1	Jaworze	8,11%	TAK
2	Małe Radowiska	8,42%	TAK
3	Myśliwiec	7,24%	TAK
4	Sitno	6,28%	TAK
5	Wałycz	9,00%	TAK
6	Wałczyk	4,69%	TAK
7	Zieleń	9,60%	TAK
Gmina		8,50%	

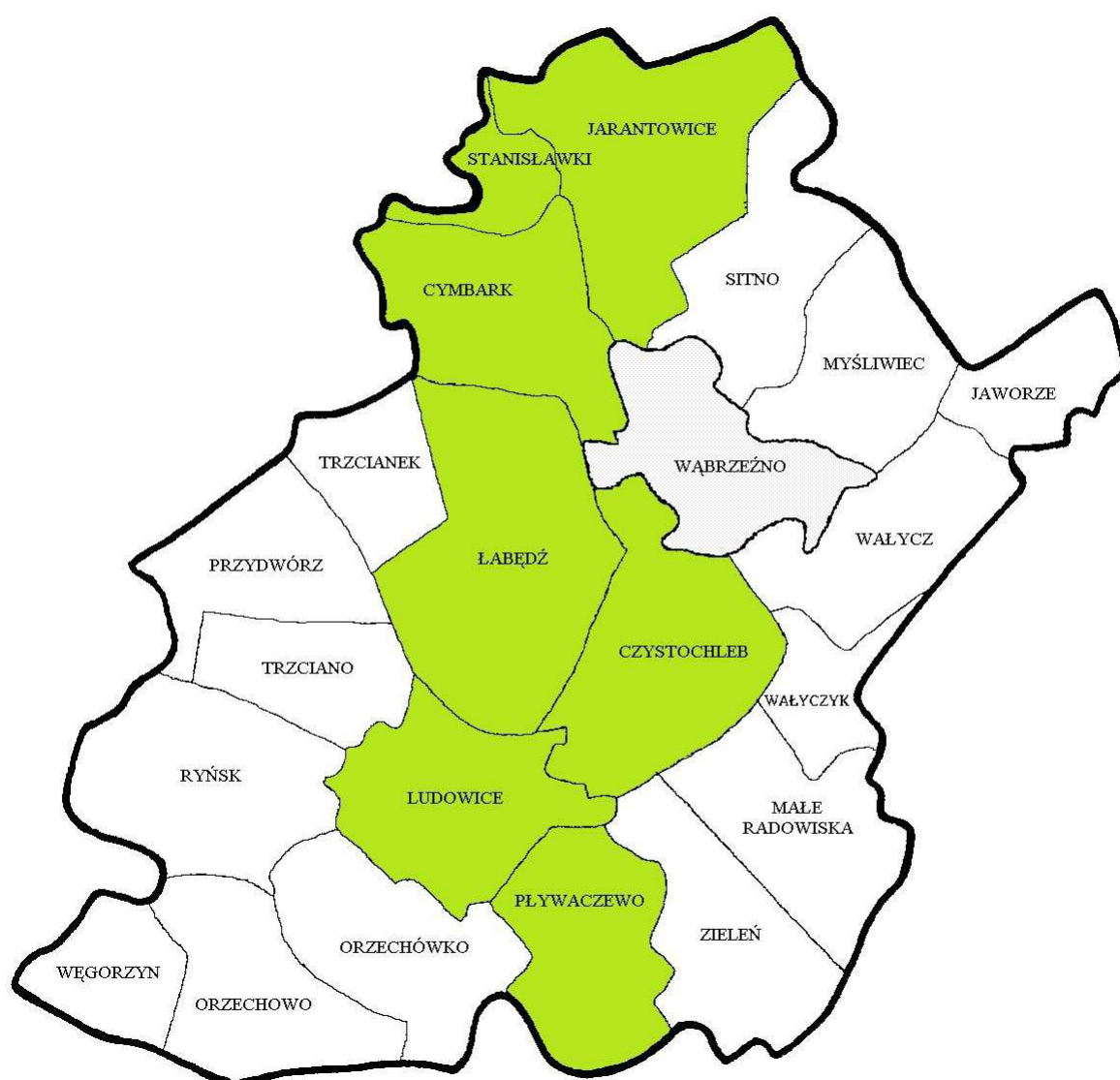
Źródło: opracowanie własne.

- **Analiza wskaźnikowa sołectw położonych w centralnej części gminy.**

Sołectwa położone w centralnej części gminy zostały zbadane pod kątem występowania problemów społecznych poniższymi wskaźnikami:

- 1) stosunek wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe względem ogółu młodzieży w tym przedziale wieku na danym obszarze,
- 2) miejscowość należy do rejonu obsługi szkoły podstawowej lub gimnazjum o niskim poziomie kształcenia

Mapa 3. Sołectwa położone w centralnej części gminy

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźnik 1)

1) Stosunek wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe względem ogółu młodzieży w tym przedziale wieku na danym obszarze

Tabela 5. Zagrożenie przestępczością, w tym wśród młodocianych

Lp.	Nazwa sołectwa	Liczba młodzieży w wieku 13-18 lat na danym obszarze	Liczba wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe	Stosunek wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe względem ogółu młodzieży w tym przedziale wieku na danym obszarze
1	Cymbark	34	1	2,94%
2	Czystochleb	60	15	25,00%
3	Jarantowice	41	5	12,20%
4	Ludowice	17	4	23,53%
5	Łabędź	50	3	6,00%
6	Pływaczewo	34	2	5,88%
7	Stanisławki	15	2	13,33%
Gmina		640	73	11,41%

Źródło: opracowano na podstawie danych KPP w Wąbrzeźnie.

Wskaźnik 2)

Miejscowość należy do rejonu obsługi szkoły podstawowej lub gimnazjum o niskim poziomie kształcenia.

Tabela 6. Przeciętny wynik egzaminu gimnazjalnego.

Lp.	Nazwa sołectwa	Rejon obsługi gimnazjum	Rok szkolny 2013/2014	Rok szkolny 2014/2015	Rok szkolny 2015/2016	Przeciętny wynik z 3 lat
1	Cymbark	SP Jarantowice	21,3	65	67	51,1
2	Czystochleb	SP Zieleń	20,65	69,5	57	49,05
3	Jarantowice	SP Jarantowice	21,3	65	67	51,1
4	Ludowice	SP Ryńsk	21,55	68,5	63,5	51,18
5	Łabędź	SP Jarantowice	21,3	65	67	51,1
6	Pływaczewo	SP Zieleń	20,65	69,5	57	49,05
7	Stanisławki	SP Jarantowice	21,3	65	67	51,1
Przeciętny wynik w województwie			25,02	67	64	52

Źródło: dane UG Ryńsk.

Podsumowanie analizy wskaźnikowej dotyczącej problemów społecznych w sołectwach centralnej części gminy. Z analizy wynika, że jedynie w sołectwach: Czystochleb, Jarantowice, Ludowice i Stanisławki występuje niekorzystna sytuacja w dwóch sferach. Największe nasilenie negatywnych zjawisk występuje w Sołectwie Czystochleb.

Tabela 7. Podsumowanie analizy wskaźników społecznych dla sołectw w centralnej części gminy.

Lp.	Nazwa sołectwa	Stosunek wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe względem ogółu młodzieży w tym przedziale wieku na danym obszarze	Miejscowość należy do rejonu obsługi szkoły podstawowej lub gimnazjum o niskim poziomie kształcenia
1	Cymbark	2,94%	TAK
2	<u>Czystochleb</u>	<u>25,00%</u>	<u>TAK</u>
3	<u>Jarantowice</u>	<u>12,20%</u>	<u>TAK</u>
4	<u>Ludowice</u>	<u>23,53%</u>	<u>TAK</u>
5	Łabędź	6,00%	TAK
6	Pływaczewo	5,88%	TAK
7	<u>Stanisławki</u>	<u>13,33%</u>	<u>TAK</u>
Gmina		11,41%	

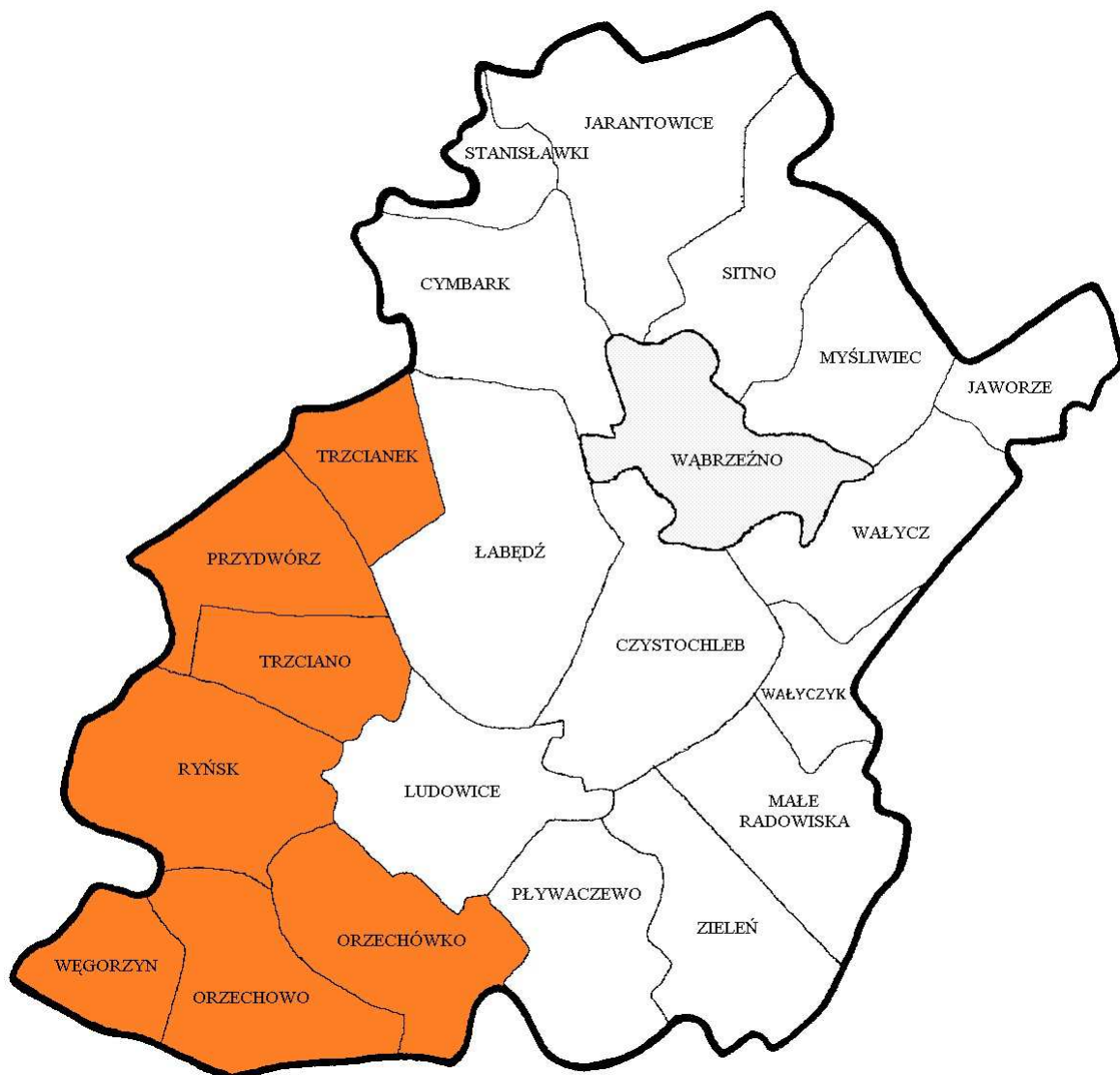
Źródło: opracowanie własne.

- **Analiza wskaźnikowa sołectw położonych w zachodniej części gminy.**

Sołectwa położone w zachodniej części gminy zostały zbadane pod kątem występowania problemów społecznych poniższymi wskaźnikami:

- 1) udział bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze,
- 2) udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na danym obszarze.

Mapa 4. Sołectwa położone w zachodniej części gminy

Źródło: opracowanie własne.

Wskaźnik 1)

Udział bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze

Tabela 8. Wskaźnik dotyczący udziału osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym.

Lp.	Nazwa sołectwa	Liczba osób bezrobotnych	Ludność w wieku produkcyjnym	Udział osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze
1	Orzechowo	21	243	8,64%
2	Orzechówko	12	223	5,38%
3	Przydwórż	10	155	6,45%
4	Ryńsk	49	537	9,12%
5	Trzcianek	8	92	8,70%
6	Trzciano	7	145	4,83%
7	Węgorzyn	8	100	8,00%
Gmina		522	6139	8,50%

Źródło: opracowano na podstawie danych PUP w Wębrzeźnie.

Wskaźnik 2)

Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na danym obszarze.

Tabela 9. Wskaźnik dotyczący osób korzystających z pomocy społecznej.

Lp.	Nazwa sołectwa	Liczba mieszkańców	Liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na danym obszarze
1	Orzechowo	353	57	16,15%
2	Orzechówko	326	18	5,52%
3	Przydwórż	214	8	3,74%
4	Ryńsk	778	128	16,45%
5	Trzcianek	135	11	8,15%
6	Trzciano	218	9	4,13%
7	Węgorzyn	149	1	0,67%
Gmina		8865	1133	12,78%

Źródło: dane UG Ryńsk.

Podsumowanie analizy wskaźnikowej dotyczącej problemów społecznych w sołectwach zachodniej części gminy. Z analizy wynika, że w Sołectwie Ryńsk i Orzechowo występuje niekorzystna sytuacja w dwóch sferach (bezrobocie oraz pomoc społeczna). Największe nasilenie negatywnych zjawisk występuje w Sołectwie Ryńsk.

Tabela 10. Podsumowanie analizy wskaźników społecznych dla sołectw w zachodniej części gminy.

Lp.	Nazwa sołectwa	Udział osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze	Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na danym obszarze
1	Orzechowo	8,64%	16,15%
2	Orzechówko	5,38%	5,52%
3	Przydwórż	6,45%	3,74%
4	Ryńsk	9,12%	16,45%
5	Trzcianek	8,70%	8,15%
6	Trzciano	4,83%	4,13%
7	Węgorzyn	8,00%	0,67%
Gmina		8,50%	12,78%

Źródło: opracowanie własne.

3.2. Analiza sołectw, w których zdiagnozowano problemy społeczne, pod kątem występowania przestrzeni zdegradowanych lub niekorzystnych zjawisk w innych sferach.

Zgodnie z Zasadami kolejnym etapem wyznaczania obszaru rewitalizacji jest analiza pod kątem występowania przestrzeni zdegradowanej lub niekorzystnych zjawisk w innych sferach.

Przestrzeń zdegradowana rozumiana jest jako obecnie nieużytkowane tereny i obiekty, na których realizowano działalności: przemysłowe, wojskowe, eksploatację kopalni, transportowe, rolnicze, infrastruktury komunalnej (związanej z gospodarką wodno-ściekową, odpadami, zaopatrzeniem w energię). Do kategorii przestrzeni zdegradowanych możliwe jest także zaliczenie terenów i obiektów, które pierwotnie pełniły innego rodzaju funkcje (np. usługowe, handlowe, mieszkaniowe, magazynowo-składowe) i nie są obecnie wykorzystywane w tym celu, jeśli możliwa jest ich adaptacja na cele rozwoju społecznego lub gospodarczego, nawet jeśli nie dojdzie do zmiany funkcji pierwotnej. Specyficznym rodzajem „przestrzeni zdegradowanych” są także tereny i obiekty, w których rozpoczęto realizację zagospodarowania i jej nie zakończono – formalnie nie doszło więc do rozpoczęcia działalności, ale teren jest zajęty przez nieużytkowane obiekty.

W związku z tym, że na terenie Gminy Ryńsk nie zdiagnozowano obecności przestrzeni zdegradowanej, przeanalizowano sołectwa, w których zdiagnozowano dwa negatywne zjawiska społeczne – część wschodnia gminy - Zieleń, Wałycz; część centralna gminy - Czystochleb, Jarantowice, Ludowice, Stanisławki; część zachodnia gminy - Orzechowo i Ryńsk pod kątem stanu kryzysowego w innych sferach.

Tabela 11. Sołectwa w części wschodniej gminy – problemy w innych sferach.

Wskaźnik	Zieleń	Wałycz
Sfera przestrzenno-infrastrukturalna		
Niewystarczające wyposażenie w infrastrukturę społeczną	Na terenie sołectwa zlokalizowana jest szkoła, przy której brakuje miejsc parkingowych oraz miejsc rekreacji. Istniejąca infrastruktura sportowa w postaci boiska sportowego jest zdegradowana.	Ze względu na dogodne położenie sołectwa, w sąsiedztwie z granicami miasta, stan infrastruktury jest dobry.
Niewystarczające wyposażenie w infrastrukturę techniczną	Poziom skanalizowania sołectwa jest bardzo niski.	Ze względu na dogodne położenie sołectwa, w sąsiedztwie z granicami miasta, poziom skanalizowania sołectwa jest wyższy niż średnia dla gminy.

Źródło: dane UG Ryńsk.

We wschodniej części gminy problemy w innych sferach niż społeczna zostały zdiagnozowane w Sołectwie Zieleń.

Tabela 12. Sołectwa centralnej części gminy – problemy w innych sferach.

Wskaźnik	Czystochleb	Jarantowice	Ludowice	Stanisławki
Sfera przestrzenno-infrastrukturalna				
Niewystarczające wyposażenie w infrastrukturę techniczną	Poziom skanalizowania sołectwa jest bardzo niski. Stan techniczny infrastruktury drogowej w sołectwie jest niezadawalający. Przebudowy wymagają przede wszystkim drogi w Czystochlebiu (prowadzące do planowanej świetlicy).	Poziom skanalizowania sołectwa jest bardzo niski.	Poziom skanalizowania sołectwa jest bardzo niski.	Poziom skanalizowania sołectwa jest bardzo niski.
Wyposażenie w infrastrukturę społeczną	Na terenie sołectwa brak infrastruktury społecznej w postaci m.in. świetlicy wiejskiej.	-	-	-

Źródło: dane UG Ryńsk.

W centralnej części gminy problemy w innych sferach niż społeczna zdiagnozowano w Czystochlebiu, Jarantowicach, Ludowicach i Stanisławkach.

Tabela 13. Sołectwa zachodniej części gminy – problemy w innych sferach.

Wskaźnik	Orzechowo	Ryńsk
Sfera przestrzenno-infrastrukturalna		
Niewystarczające wyposażenie w infrastrukturę techniczną	Stan techniczny infrastruktury drogowej w sołectwie jest niezadawalający.	Stan techniczny infrastruktury drogowej w sołectwie jest niezadawalający. Przebudowy wymagają przede wszystkim ulice w centrum miejscowości.
Wyposażenie w infrastrukturę społeczną	-	Na terenie sołectwa działa świetlica, która wymaga remontu. Przez braki w wyposażeniu jej działanie jest ograniczone.

Źródło: dane UG Ryńsk.

W zachodniej części gminy problemy w innych sferach niż społeczna zostały zdiagnozowane w Orzechowie i Ryńsku.

3.3. Obszar zdegradowany – podsumowanie

Przeprowadzona analiza wskaźnikowa pod kątem występowania problemów społecznych oraz analiza pod kątem występowania stanu kryzysowego w innych sferach wykazała, że obszarami zdegradowanymi w gminie są Sołectwa: **Zieleń, Czystochleb, Jarantowice, Ludowice, Stanisławki, Orzechowo i Ryńsk**. W sołectwach tych występują po dwa problemy społeczne oraz problemy w przynajmniej jednej ze sfer (gospodarcza, przestrzenno-funkcjonalna, techniczna lub środowiskowa), dlatego należy je uznać za obszar zdegradowany.

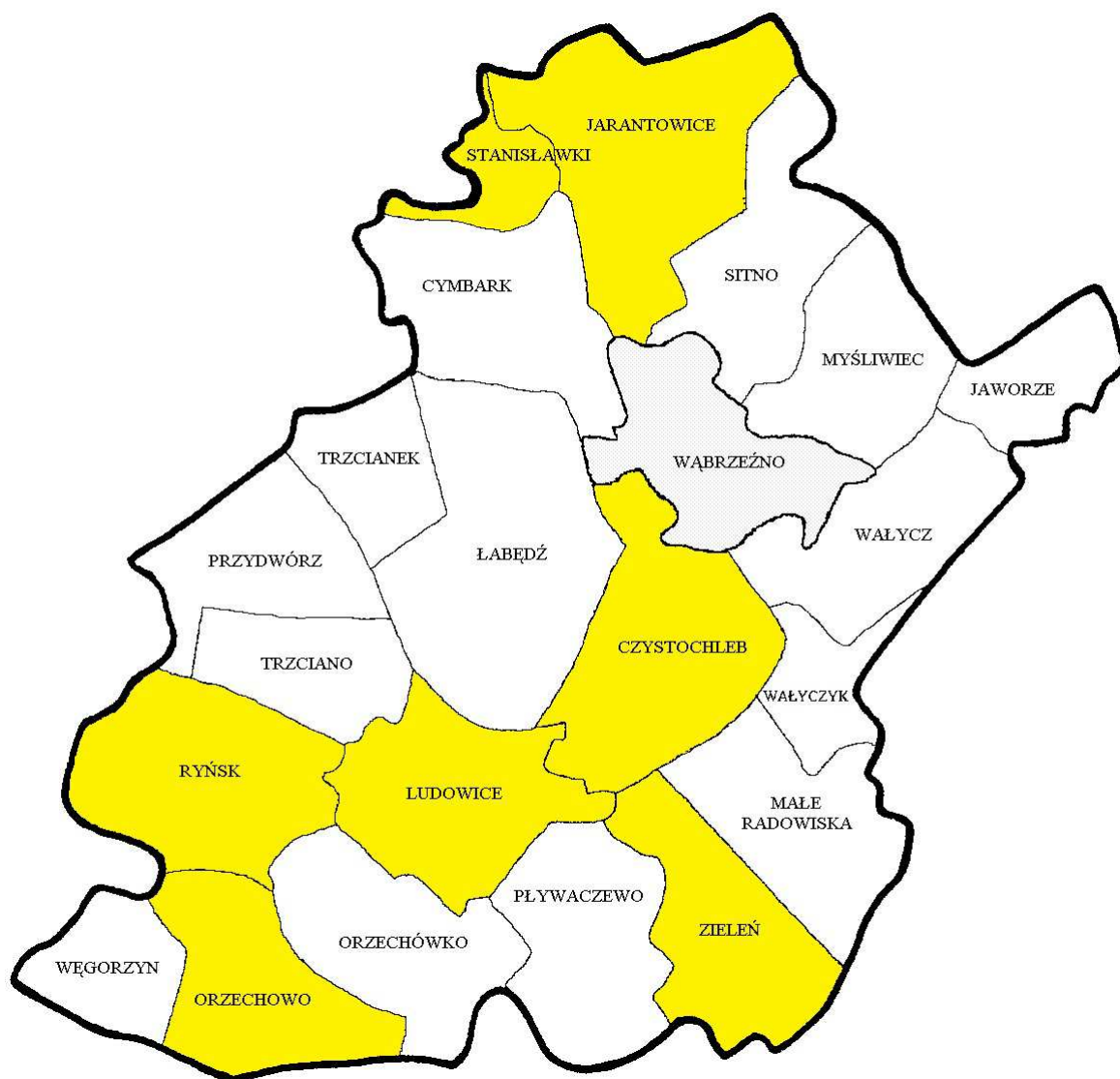
Podsumowując dotychczasową analizę, obszary, w których następuje największa koncentracja problemów zajmują 37,1% powierzchni gminy, zamieszkuje je 37,2% ludności gminy.

Tabela 14. Powierzchnia i ludność obszaru zdegradowanego na terenie Gminy Ryńsk.

Lp.	Nazwa sołectwa	Liczba mieszkańców	% ludności gminy	Powierzchnia sołectwa w [ha]	% powierzchni gminy
Sołectwa centralnej części gminy					
1	Czystochleb	675	7,6%	1228	6,1%
2	Jarantowice	585	6,6%	1666	8,3%
3	Ludowice	262	3,0%	1069	5,3%
4	Stanisławki	176	2,0%	303	1,5%
Sołectwa zachodniej części gminy					
5	Orzechowo	353	4,0%	955	4,8%
6	Ryńsk	778	8,8%	1281	6,4%
Sołectwo wschodniej części gminy					
7	Zieleń	465	5,2%	937	4,67%
Suma		3294	37,2%	7439	37,1%

Źródło: dane UG Ryńsk.

Mapa 5. Obszar zdegradowany na tle gminy.

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział 4. Obszar rewitalizacji gminy

4.1. Obszar do rewitalizacji

Zgodnie z „Zasadami programowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych” obszarem rewitalizacji jest obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk (społecznych, gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych, technicznych), na którym z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, gmina zamierza prowadzić rewitalizację.

Obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic, lecz nie może obejmować terenów większych niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkałych przez więcej niż 30% mieszkańców gminy. W skład obszaru rewitalizacji mogą wejść obszary występowania problemów przestrzennych, takich jak tereny przemysłowe (w tym portowe i wydobywcze), powojenne lub pokolejowe, wyłącznie w przypadku, gdy przewidziane dla nich działania są ściśle powiązane z celami rewitalizacji dla danego obszaru rewitalizacji.

Ze względu na fakt, iż powierzchnia sołectw zdegradowanych przekracza 20% powierzchni gminy oraz zamieszkuje go więcej niż 30% mieszkańców gminy, poddano analizie stopień nasilenia zjawisk kryzysowych w części centralnej i zachodniej gminy, gdyż we wschodniej części zdiagnozowano tylko jedno sołectwo (Zieleń). Ponadto nie badano nasilenia zjawisk w zakresie niskiego poziomu edukacji, ponieważ szkoły obejmują kilka sołectw. Ze wskaźników dotyczących niskiego poziomu edukacji nie wynika wprost, którego sołectwa dotyczy.

Tabela 15. Stopień nasilenia zjawisk kryzysowych w sołectwach centralnej części gminy.

Lp.	Sołectwo	Wskaźnik - Stosunek wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe względem ogółu młodzieży w tym przedziale wieku na danym obszarze	Średnia dla gminy	Różnica
<u>1</u>	<u>Czystochleb</u>	<u>25,00%</u>	<u>11,41%</u>	<u>13,59%</u>
2	Jarantowice	12,20%	11,41%	0,79%
3	Ludowice	23,53%	11,41%	12,2%
4	Stanisławki	13,33%	11,41%	1,92%

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 16. Stopień nasilenia zjawisk kryzysowych w sołectwach zachodniej części gminy.

Lp.	Sołectwo	Wskaźnik - Udział osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze	Średnia dla gminy	Różnica	Wskaźnik - Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na danym obszarze	Średnia dla gminy	Różnica
1	Orzechowo	8,64%	8,50%	0,14%	16,15%	12,78%	3,37%
2	Ryńsk	9,12%	8,50%	0,62%	16,45%	12,78%	3,67%

Źródło: opracowanie własne.

W centralnej części gminy największe nasilenie negatywnych zjawisk występuje w Czystochlebiu, w części zachodniej w Ryńsku, we wschodniej w Zieleniu. Obszar rewitalizacji w Gminie Ryńsk obejmuje swoim zasięgiem część obszaru zdegradowanego. Przeprowadzona analiza wskaźnikowa pod kątem występowania problemów społecznych oraz analiza pod kątem występowania stanu kryzysowego w innych sferach wykazała, że obszarem do rewitalizacji w gminie są Sołectwa: **Ryńsk, Czystochleb i Zieleń**. Powierzchnia obszaru rewitalizacji wynosi 3 446 ha, co stanowi 17,16% powierzchni gminy, zamieszkuje go 1 918 mieszkańców, czyli 21,60% ogółu ludności w gminie.

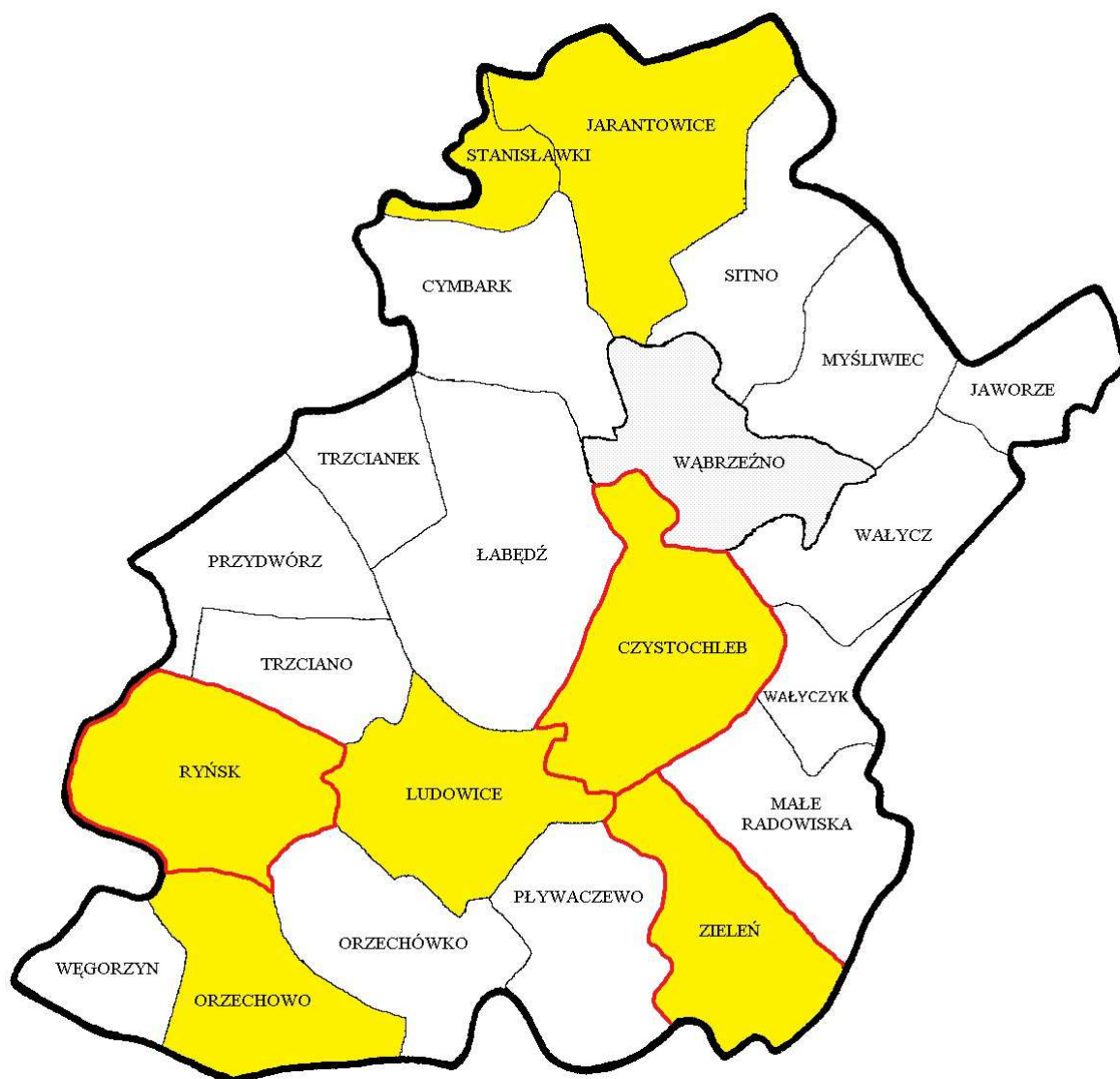
Tabela 17. Powierzchnia i ludność obszaru rewitalizowanego na terenie Gminy Ryńsk.

Lp.	Nazwa sołectwa	Liczba mieszkańców	% ludności gminy	Powierzchnia sołectwa w [ha]	% powierzchni gminy
1	Czystochleb	675	7,6%	1228	6,12%
2	Ryńsk	778	8,8%	1281	6,38%
3	Zieleń	465	5,2%	937	4,67%
Suma		1918	21,60%	3446	17,16%

Źródło: dane UG Ryńsk.

Zasięg obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na tle gminy przedstawia poniższa mapa.

Mapa 6. Obszar rewitalizacji na tle gminy.

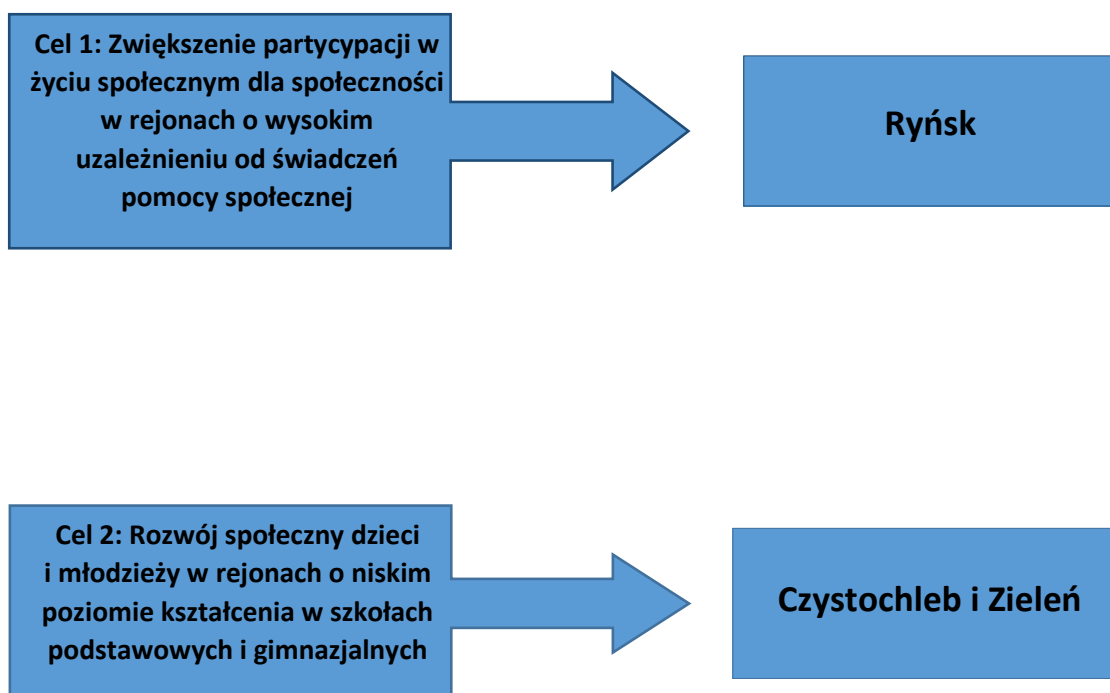

Źródło: opracowanie własne.

4.2. Cele rewitalizacji

Podobszary rewitalizacji spełniają **cele rewitalizacji** wskazane w „Zasadach programowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych”. Cele, które spełniają poszczególne podobszary przedstawia poniższy schemat.

Schemat 1. Cele rewitalizacji.

Źródło: opracowanie własne.

Wybór celu został podyktowany występującym na obszarze stanem kryzysowym zdiagnozowanym na etapie wyznaczania obszaru. Dla każdego podobszaru rewitalizacji określono 2 warunki, których spełnienie oznacza możliwość podjęcia na tym obszarze działań rewitalizacyjnych o określonym kierunku.

Tabela 18. Cel rewitalizacji dla podobszaru rewitalizacji – Sołectwa Ryńsk

Sołectwo	Cel rewitalizacji: <i>zwiększenie partycypacji w życiu społecznym dla społeczności w rejonach o wysokim uzależnieniu od świadczeń pomocy społecznej.</i>	
	Warunek 1	Warunek 2
	Miejscowość wykazuje wyższy od przeciętnej w gminie wskaźnik osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej	Lokalny samorząd może wykazać udokumentowane zainteresowanie prowadzeniem zajęć aktywizujących
Ryńsk	<p>TAK</p> <p>Uzasadnienie: Wskaźnik osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej wynosi 16,45%, i jest wyższy od średniej dla gminy, która wynosi – 12,78%.</p>	<p>TAK</p> <p>Uzasadnienie: lokalny samorząd może wykazać udokumentowane zainteresowanie prowadzeniem zajęć aktywizujących dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Na terenie Sołectwa Ryńsk prowadzi się działania aktywizujące w formie zajęć aktywizacyjnych, działa także bardzo prężnie OSP i koło gospodyń wiejskich.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 19. Cel rewitalizacji dla podobszaru rewitalizacji – Sołectwa Czystochleb

Sołectwo	Cel rewitalizacji: <i>Rozwój społeczny dzieci i młodzieży w rejonach o niskim poziomie kształcenia w szkołach podstawowych i gimnazjalnych.</i>	
	Warunek 1	Warunek 2
	Sołectwo należy do rejonu obsługi szkoły podstawowej lub gimnazjum o niskim poziomie kształcenia	Lokalny samorząd może wykazać udokumentowane zainteresowanie prowadzeniem zajęć aktywizujących
Czystochleb	<p>TAK</p> <p>Uzasadnienie: Czystochleb należy do rejonu obsługi Szkoły Podstawowej w Zieleniu, w którym przeciętny wynik sprawdzianu szóstoklasistów za ostatnie 3 lata (49,05%) jest niższy od przeciętnego wyniku w województwie (52%).</p>	<p>TAK</p> <p>Uzasadnienie: lokalny samorząd może wykazać udokumentowane zainteresowanie lokalnej szkoły oraz organizacji pozarządowych, wykazujące zainteresowanie prowadzeniem zajęć aktywizujących, mających na celu rozwój społeczny dzieci i młodzieży na terenie Sołectwa Czystochleb.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 20. Cel rewitalizacji dla podobszaru rewitalizacji – Sołectwa Zieleń

Sołectwo	Cel rewitalizacji: Rozwój społeczny dzieci i młodzieży w rejonach o niskim poziomie kształcenia w szkołach podstawowych i gimnazjalnych.	
	Warunek 1 Sołectwo należy do rejonu obsługi szkoły podstawowej lub gimnazjum o niskim poziomie kształcenia	Warunek 2 Lokalny samorząd może wykazać udokumentowane zainteresowanie prowadzeniem zajęć aktywizujących
Zieleń	<p>TAK</p> <p>Uzasadnienie: Zieleń należy do rejonu obsługi Szkoły Podstawowej w Zieleniu, w którym przeciętny wynik sprawdzianu szóstoklasistów za ostatnie 3 lata (49,05%) jest niższy od przeciętnego wyniku w województwie (52%).</p>	<p>TAK</p> <p>Uzasadnienie: lokalny samorząd może wykazać udokumentowane zainteresowanie lokalnej szkoły oraz organizacji pozarządowych, wykazujące zainteresowanie prowadzeniem zajęć aktywizujących, mających na celu rozwój społeczny dzieci i młodzieży na terenie Sołectwa Zieleń.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział 5. Diagnoza obszaru rewitalizacji.

5.1. Ryńsk

Sołectwo Ryńsk położone jest w zachodniej części gminy, a jego powierzchnia wynosi 1281 ha. Od strony północnej sąsiaduje z Sołectwem Przydwórz i Trzciano, od wschodu Ludowicami i Orzechówkiem, od południa z Orzechowem i Węgorzynom. Sołectwo Ryńsk położone jest w odległości 12 km od Wąbrzeźna w kierunku południowo-zachodnim.

Współcześnie główną zabudowę architektoniczną wsi stanowią gospodarstwa oraz domy jedno i wielorodzinne. Całość struktury wiejskiej uzupełniają zabytkowe obiekty architektoniczne rozlokowane równomiernie w centrum miejscowości. Istniejąca sieć osadnicza Ryńska ukształtowała się historycznie na bazie funkcji rolniczej. Najstarsze informacje o wsi pochodzą z okresu średniowiecza.

Wieś posiada korzystne położenie komunikacyjne. Przez jej centralną część przebiega droga wojewódzka 551 Wąbrzeźno – Strzyżawa łącząca powiaty: wąbrzeski, chełmiński, toruński i bydgoski.

Demografia

Sołectwo zamieszkuje 778 osób (co stanowi 8,8% ludności gminy), struktura ludności przedstawia się następująco:

- ludność w wieku przedprodukcyjnym: 21,59 % (168 os.),
- ludność w wieku produkcyjnym: 69,02% (537 os.),
- ludność w wieku poprodukcyjnym: 9,38% (73 os.).

Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem sołectwa wynosi 9,38% i jest niższy niż wskaźnik dla gminy – 9,53% oraz województwa – 19,1%. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Ryńsku, liczony jako stosunek mieszkańców w wieku nieprodukcyjnym do osób w wieku produkcyjnym, wynosi 45 i kształtuje się mniej korzystnie niż wskaźnik dla gminy – 44.

Gospodarka i rynek pracy

Na terenie Sołectwa Ryńsk liczba podmiotów gospodarczych osób fizycznych w 2015 r. wynosiła 27. Poziom przedsiębiorczości mierzony wskaźnikiem liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych osób fizycznych na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym wyniósł 5,03 i był wyższy od średniej dla gminy (3,88).

W 2015 r. w Ryńsku liczba bezrobotnych wynosiła 49 osoby. Udział osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym sołectwa kształtował się na poziomie 9,2% i był wyższy niż wskaźnik dla gminy – 8,5% i województwa – 8,2%. Liczba osób bezrobotnych pozostających bez pracy 12 m. i dłużej wynosiła 25 osób, stosunek osób bezrobotnych pozostających bez pracy 12 miesięcy i dłużej względem ludności w wieku produkcyjnym wyniósł 4,66%, wskaźnik dla gminy jest identyczny. W sołectwie zanotowano bardzo wysoki udział bezrobotnych kobiet, 32 osoby bezrobotne to kobiety, co stanowi 65,31% bezrobotnych.

Wskaźnik dla gminy jest niższy i wynosi 59,77%. W sołectwie odnotowano wysoki udział osób młodych bez pracy – do 25 roku życia, których było 9, co stanowi 18,37% wszystkich bezrobotnych. Dla gminy wskaźnik ten jest niższy i wynosi 16,48%.

Pomoc społeczna

W 2015 r. w Ryńsku ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej korzystało 128 osób. Odsetek osób korzystających z pomocy wynosił 16,45% i był wyższy niż wskaźnik dla gminy – 12,78%.

Analizując przyczyny udzielania świadczeń pomocy społecznej, najczęściej rodzin 35,1% uzyskuje ją z tytułu ubóstwa, 23,4% bezrobocia i 19,5% niepełnosprawności.

Tabela 21. Przyczyny udzielania świadczeń środowiskowej pomocy społecznej.

Przyczyny udzielania pomocy społecznej.	% rodzin
Alkoholizm	1,3%
Bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych - rodzina wielodzietna	2,6%
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych - rodzina niepełna	2,6%
Bezrobocie	23,4%
Długotrwała lub ciężka choroba	7,8%
Niepełnosprawność	19,5%
Potrzeba ochrony macierzyństwa	1,3%
Ubóstwo	35,1%
Wielodzietność	6,5%

Źródło: Ośrodek Pomocy Społecznej Gminy Ryńsk.

Bezpieczeństwo

W Ryńsku w 2015 r. wskaźnik przestępstw kryminalnych na 1000 mieszkańców sołectwa wynosił 5,14 i był niższy niż wskaźnik dla gminy – 6,86. Liczba wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe wyniosła 1, co stanowiło 1,92% ogółu zdarzeń w gminie. W Ryńsku pełnione są dyżury Dzielnicowego, funkcjonuje także jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej.

Środowisko

Większość powierzchni omawianego terenu zajmują grunty rolne – 866 ha, pozostałe tereny to: łąki trwałe – 104 ha, pastwiska – 93 ha, lasy – 61 ha, tereny zabudowane – 25 ha

i inne grunty – 132 ha. Ryńsk posiada kilka indywidualnych pomników przyrody, które podlegają ochronie. Celem ich ochrony jest zachowanie tworców przyrody o szczególnej wartości naukowej, kulturowej i historycznej, odznaczających się indywidualnymi i niepowtarzalnymi cechami. Ochroną objęty jest, między innymi: wielopienny cis pospolity odmiany krzewiastej w parku w Ryńsku oraz skupienie 4 dębów szypułkowych rosnących w miejscowym parku.

Infrastruktura społeczna

W Ryńsku działa ośrodek zdrowia, szkoła podstawowa. W sołectwie znajduje się świetlica wiejska, brak natomiast innej infrastruktury społecznej.

Infrastruktura techniczna

Przez teren sołectwa przebiega droga wojewódzka 551 Wąbrzeźno – Strzyżawa, drogi powiatowe: 1717C Czaple – Ryńsk, 1720C Ryńsk – Orzechówko, 1721C Ryńsk – Sierakowo. Drogi gminne wymagają modernizacji. Na terenie Ryńska istnieje sieć wodociągowa zasilana ze stacji uzdatniania wody w Czystochlebiu oraz istnieje sieć kanalizacyjna, z której ścieki odprowadzane są do oczyszczalni ścieków w Wąbrzeźnie.

Sfera przestrzenno-funkcjonalna

Historyczny układ przestrzenny wielodrożnicowy o skupionej zabudowie, udokumentowany w materiałach kartograficznych, dobrze zachowany w terenie. Wczesnośredniowieczne i późnośredniowieczne grodzisko w Ryńsku objęte pełną ochroną konserwatora zabytków.

Podsumowanie analizy wskaźnikowej

Tabela 22. Podsumowanie analizy wskaźnikowej dla podobszaru Ryńsk.

Nazwa wskaźnika	Wartość dla sołectwa	Wartość dla gminy
Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem na danym obszarze (źródło - zasady)	9,38%	9,53%
Stosunek ludności w wieku poprodukcyjnym względem ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze (źródło - zasady)	13,59%	13,76%
Udział bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze (źródło - zasady)	9,12%	8,50%
Stosunek osób bezrobotnych pozostających bez pracy 12 miesięcy i dłużej względem ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze (źródło - zasady)	4,66%	4,66%
Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na danym obszarze (źródło - zasady)	16,45%	12,78%
Wskaźnik przestępstw kryminalnych (popelnionych na danym obszarze) danego obszaru (źródło - zasady)	0,51%	0,68%
Procentowy udział kobiet bezrobotnych wśród ogółu osób bezrobotnych na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	65,31%	59,77%

Udział osób bezrobotnych do 25 roku życia w ogóle osób bezrobotnych na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	18,37%	16,48%
Stosunek wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe względem ogółu młodzieży w tym przedziale wieku na danym obszarze (źródło - zasady)	1,92%	11,41%
Udział dzieci w wieku 16-18 lat, o których nie wiadomo w jakiej formie spełniają obowiązek nauki w ogóle dzieci w tym wieku na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	13,33%	8,55%
Udział uczniów, którzy nie otrzymali promocji w roku 2015/2016 w ogóle uczniów na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	1,23%	1,90%
Udział obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków w ogólnej liczbie budynków na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	19,29%	20,32%
Udział obiektów zabytkowych (indywidualnie wpisanych do rejestru zabytków) w ogólnej liczbie budynków na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	1,52%	0,59%

Źródło: dane UG Ryńsk.

5.2. Czystochleb

Sołectwo Czystochleb położone jest w centralnej części gminy, a jego powierzchnia wynosi 1228 ha. Od strony północnej sąsiaduje z miastem Wąbrzeźno, od wschodu z Sołectwami Wałycz, Wałczyk, od południa Zieleń, Pływaczewo, od zachodu Ludowice i Łabędź. Istniejąca sieć osadnicza charakteryzująca się skupioną zabudową ukształtowała się historycznie na bazie wsi przydrożnicowych. Na terenie Czystochlebia brak jest obiektów o wartości historycznej, zachowała się jedynie stara karczma i nieczynny cmentarz ewangelicki z II poł. XIX w. Zarejestrowanych jest także 45 stanowisk archeologicznych.

Demografia

Sołectwo zamieszkuje 675 osób (co stanowi 8,29% ludności gminy), struktura ludności przedstawia się następująco:

- ludność w wieku przedprodukcyjnym: 23,56% (159os.),
- ludność w wieku produkcyjnym: 69,33% (468 os.),
- ludność w wieku poprodukcyjnym: 7,11% (48 os.).

Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem sołectwa wynosi 7,11% i jest niższy niż wskaźnik dla gminy – 9,53% oraz województwa – 19,1%. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Czystochlebiu, liczony jako stosunek mieszkańców w wieku nieprodukcyjnym do osób w wieku produkcyjnym, wynosi 44 i kształtuje się podobnie jak wskaźnik dla gminy – 44.

Gospodarka i rynek pracy

Na terenie Sołectwa Czystochleb liczba podmiotów gospodarczych osób fizycznych w 2015 r. wynosiła 21. Poziom przedsiębiorczości mierzony wskaźnikiem liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych osób fizycznych na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym wyniósł 4,49 i był wyższy od średniej dla gminy (3,88).

W 2015 r. w Czystochlebiu liczba bezrobotnych wynosiła 45 osób. Udział osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym sołectwa kształtował się na poziomie 9,62% i był wyższy niż wskaźnik dla gminy – 8,5% i województwa – 8,2%. Liczba osób bezrobotnych pozostających bez pracy 12 miesięcy i dłużej wynosiła 29 osób, stosunek osób bezrobotnych pozostających bez pracy 12 miesięcy i dłużej względem ludności w wieku produkcyjnym wyniosła 6,20%, wskaźnik dla gminy jest niższy (4,66%). W sołectwie zanotowano bardzo wysoki udział bezrobotnych kobiet, 28 osób bezrobotnych to kobiety, co stanowi 62,22% bezrobotnych. Wskaźnik dla gminy jest niższy i wynosi 59,77%. W sołectwie odnotowano wysoki udział osób młodych bez pracy – do 25 roku życia, których było 8, co stanowi 17,78% wszystkich bezrobotnych. Dla gminy wskaźnik ten jest niższy i wynosi 16,48%.

Pomoc społeczna

W 2015 r. w Czystochlebiu ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej korzystało 102 osoby. Odsetek osób korzystających z pomocy wynosił 15,11% i był wyższy niż wskaźnik dla gminy – 12,78%. Analizując przyczyny udzielania świadczeń pomocy społecznej, najwięcej rodzin 31,3% uzyskuje ją z tytułu ubóstwa, 25,9% - bezrobocia i 13,7% niepełnosprawności.

Tabela 23. Przyczyny udzielania świadczeń środowiskowej pomocy społecznej.

Przyczyny udzielania pomocy społecznej.	% rodzin
Alkoholizm	5,4%
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych - rodzina niepełna	3,2%
Bezrobocie	25,9%
Długotrwała lub ciężka choroba	2,2%
Narkomania	0,4%
Niepełnosprawność	13,7%
Niezaradność	0,4%
Potrzeba ochrony macierzyństwa	3,6%
Trudność w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu	0,7%

karnego	
Ubóstwo	31,3%
Wielodzietność	13,3%

Źródło: Ośrodek Pomocy Społecznej Gminy Ryńsk.

Bezpieczeństwo

W Czystochlebiu w 2015 r. wskaźnik przestępstw kryminalnych na 1000 mieszkańców sołectwa wynosił 10,37 i był wyższy niż wskaźnik dla gminy – 6,86. Liczba wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe wyniosła 15, co stanowiło 25% ogółu zdarzeń w gminie.

Edukacja

Czystochleb należy do rejonu obsługi Szkoły Podstawowej w Zieleniu, w której przeciętny wynik sprawdzianu szóstoklasisty za ostatnie 3 lata tj. 2013/2014, 2014/2015, 2015/2016 wynosił 49,05 i był niższy od średniej dla województwa – 52%.

Infrastruktura społeczna

W Czystochlebiu brakuje budynku świetlicy wiejskiej.

Infrastruktura techniczna

Przez Czystochleb przebiega droga powiatowa 1722C Wąbrzeźno – Kowalewo Pomorskie. Na terenie gminy Ryńsk funkcjonuje sieć wodociągowa zasilana przez ujęcia w: Czystochlebiu (główna stacja wodociągowa) oraz w Zieleniu. Na terenie Czystochlebia nie istnieje sieć kanalizacyjna.

Sfera przestrzenno-funkcjonalna

Historyczny układ przestrzenny wielodrożnicowy o skupionej zabudowie, udokumentowany w materiałach kartograficznych, dobrze zachowany w terenie.

Tabela 24. Podsumowanie analizy wskaźnikowej dla podobszaru Czystochleb.

Nazwa wskaźnika	Wartość dla sołectwa	Wartość dla gminy
Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem na danym obszarze (źródło - zasady)	19,04%	9,53%
Stosunek ludności w wieku poprodukcyjnym względem ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze (źródło - zasady)	13,10%	13,76%
Udział bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze (źródło - zasady)	9,42%	8,50%
Stosunek osób bezrobotnych pozostających bez pracy 12 miesięcy i dłużej względem ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze (źródło - zasady)	5,62%	4,66%
Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze	14,73%	12,78%

środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na danym obszarze (źródło - zasady)		
Wskaźnik przestępstw kryminalnych (popętnionych na danym obszarze) danego obszaru (źródło - zasady)	0,89%	0,68%
Procentowy udział kobiet bezrobotnych wśród ogółu osób bezrobotnych na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	64,22%	59,77%
Udział osób bezrobotnych do 25 roku życia w ogóle osób bezrobotnych na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	15,14%	16,48%
Stosunek wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe względem ogółu młodzieży w tym przedziale wieku na danym obszarze (źródło - zasady)	25,00%	11,41%
Udział dzieci w wieku 16-18 lat, o których nie wiadomo w jakiej formie spełniają obowiązek nauki w ogóle dzieci w tym wieku na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	9,57%	8,55%
Udział uczniów, którzy nie otrzymali promocji w roku 2015/2016 w ogóle uczniów na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	2,29%	1,90%
Udział obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków w ogólnej liczbie budynków na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	18,06%	20,32%
Udział obiektów zabytkowych (indywidualnie wpisanych do rejestru zabytków) w ogólnej liczbie budynków na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	0,66%	0,59%

Źródło: dane UG Ryńsk.

5.3. Zieleń

Sołectwo Zieleń położone jest w południowej części gminy Ryńsk i obejmuje powierzchnię 937 ha. Od strony północnej sąsiaduje z Ludowicami i Czystochlebem, od wschodu z sołectwem Małe Radowiska, od zachodu z Pływaczewem. Istniejąca sieć osadnicza ukształtowała się historycznie na bazie funkcji rolniczej.

Wieś posiada korzystne położenie komunikacyjne oraz ciekawe walory krajobrazowe. W pobliżu przebiegają wojewódzkie i powiatowe trasy drogowe oraz linia kolejowa łącząca Toruń i Olsztyn.

Demografia

Sołectwo zamieszkuje 465 osób (co stanowi 5,2% ludności gminy), struktura ludności przedstawia się następująco:

- ludność w wieku przedprodukcyjnym: 20,0% (93 os.),
- ludność w wieku produkcyjnym: 69,46% (323 os.),
- ludność w wieku poprodukcyjnym: 10,54% (49 os.).

Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem sołectwa wynosi 10,54% i jest wyższy niż wskaźnik dla gminy – 9,53% oraz niższy niż województwa – 19,1%. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Zieleniu, liczony jako stosunek mieszkańców w wieku

nieprodukcyjnym do osób w wieku produkcyjnym, wynosi 44 i kształtuje się podobnie jak wskaźnik dla gminy – 44.

Gospodarka i rynek pracy

Na terenie sołectwa liczba podmiotów gospodarczych osób fizycznych w 2015 r. wynosiła 15. Poziom przedsiębiorczości mierzony wskaźnikiem liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych osób fizycznych na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym wyniósł 4,64 i był wyższy od średniej dla gminy (3,88).

W 2015 r. w liczba bezrobotnych wynosiła 31 osób. Udział osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym sołectwa kształtował się na poziomie 9,60% i był wyższy niż wskaźnik dla gminy – 8,5% i województwa – 8,2%. Liczba osób bezrobotnych pozostających bez pracy 12 m. i dłużej wynosiła 11 osób, stosunek osób bezrobotnych pozostających bez pracy 12 miesięcy i dłużej względem ludności w wieku produkcyjnym wyniósł 3,41%, wskaźnik dla gminy jest wyższy (4,66%). 16 osób spośród bezrobotnych to kobiety, co stanowi 51,61% bezrobotnych. Wskaźnik dla gminy jest niższy i wynosi 59,77%. W sołectwie odnotowano niski udział osób młodych bez pracy – do 25 roku życia, których było 3, co stanowi 9,68% wszystkich bezrobotnych. Dla gminy wskaźnik ten jest niższy i wynosi 16,48%.

Pomoc społeczna

Odsetek osób korzystających z pomocy wynosił 12,90% i był wyższy niż wskaźnik dla gminy – 12,78%. Analizując przyczyny udzielania świadczeń pomocy społecznej, najwięcej rodzin - 31,8% uzyskuje ją z tytułu ubóstwa, 25,4% - bezrobocia i 15,5% wielodzietności.

Tabela 25. Przyczyny udzielania świadczeń środowiskowej pomocy społecznej.

Przyczyny udzielania pomocy społecznej.	% rodzin
Alkoholizm	4,5%
Bezrobocie	26,4%
Długotrwała lub ciężka choroba	8,2%
Niepełnosprawność	8,2%
Potrzeba ochrony macierzyństwa	5,5%
Ubóstwo	31,8%
Wielodzietność	15,5%

Źródło: Ośrodek Pomocy Społecznej Gminy Ryńsk.

Bezpieczeństwo

W Zieleniu w 2015 r. wskaźnik przestępstw kryminalnych na 1000 mieszkańców sołectwa wynosił 8,6 i był wyższy niż wskaźnik dla gminy – 6,86. Liczba wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe wyniosła 4, co stanowiło 15,38% ogółu zdarzeń w gminie. W Zieleniu znajduje się jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej.

Edukacja

Zieleń należy do rejonu obsługi Szkoły Podstawowej w Zieleniu, w której przeciętny wynik sprawdzianu szóstoklasisty za ostatnie 3 lata tj. 2013/2014, 2014/2015, 2015/2016 wynosił 49,05% i był niższy od średniej dla województwa – 52%.

Infrastruktura społeczna

Na terenie Zielenia do 31 sierpnia 2017 roku funkcjonował Zespół Szkół obejmujący Szkołę Podstawową im. Tadeusza Kościuszki i Gimnazjum oraz Punkt Przedszkolny. Ponadto we wsi funkcjonuje remizo-świetlica, KGW i Ośrodek Podstawowej Opieki Zdrowotnej. Podstawowe usługi handlowe dla mieszkańców zapewnia sklep ogólnospożywczy.

Infrastruktura techniczna

Przez Zieleń przebiega droga powiatowa nr 1722C Wąbrzeźno – Kowalewo Pomorskie oraz nr 1724C Zieleń – Wielkie Radowiska i 1725C Zieleń - Dylewo. Na terenie Zielenia istnieje sieć wodociągowa zasilana ze stacji uzdatniania wody w Zieleniu. Nie istnieje sieć kanalizacyjna.

Tabela 26. Podsumowanie analizy wskaźnikowej dla podobzaru Zieleń

Nazwa wskaźnika	Wartość dla sołectwa	Wartość dla gminy
Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem na danym obszarze (źródło - zasady)	10,54%	9,53%
Stosunek ludności w wieku poprodukcyjnym względem ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze (źródło - zasady)	15,17%	13,76%
Udział bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze (źródło - zasady)	9,60%	8,50%
Stosunek osób bezrobotnych pozostających bez pracy 12 miesięcy i dłużej względem ludności w wieku produkcyjnym na danym obszarze (źródło - zasady)	3,41%	4,66%
Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na danym obszarze (źródło - zasady)	12,90%	12,78%
Wskaźnik przestępstw kryminalnych (popętnionych na danym obszarze) danego obszaru (źródło - zasady)	0,86%	0,68%
Procentowy udział kobiet bezrobotnych wśród ogółu osób bezrobotnych na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	51,61%	59,77%
Udział osób bezrobotnych do 25 roku życia w ogóle osób	9,68%	16,48%

bezrobotnych na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)		
Stosunek wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe względem ogółu młodzieży w tym przedziale wieku na danym obszarze (źródło - zasady)	15,38%	11,41%
Udział dzieci w wieku 16-18 lat, o których nie wiadomo w jakiej formie spełniają obowiązek nauki w ogóle dzieci w tym wieku na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	0,00%	8,55%
Udział uczniów, którzy nie otrzymali promocji w roku 2015/2016 w ogóle uczniów na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	0,00%	1,90%
Udział obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków w ogólnej liczbie budynków na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	23,85%	20,32%
Udział obiektów zabytkowych (indywidualnie wpisanych do rejestru zabytków) w ogólnej liczbie budynków na danym obszarze (źródło - wskaźnik autorski)	0,92%	0,59%

Źródło: dane UG Ryńsk.

Rozdział 6. Wizja stanu obszaru rewitalizacji po przeprowadzeniu rewitalizacji.

Wizja obszaru to opis oczekiwanego w przyszłości stanu tego obszaru. Wizja ma na celu zobrazowanie stanu docelowego, informowanie o aspiracjach osób/podmiotów formułujących wizję oraz jednoczenie wokół idei.

Wizja stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji zawiera:

- wyobrażenie, jak powinien wyglądać obszar rewitalizacji w roku 2023;
- wskazanie podmiotów (ludzie, instytucje, organizacje) występujących w tym wyobrażeniu;
- opis relacji zachodzących pomiędzy tymi podmiotami;
- cechy tych podmiotów;
- uszczegółowienie procesów.

Wizja została określona dla obszaru rewitalizacji obejmującego Sołectwa Czystochleb, Ryńsk i Zieleń. Wizja wyprowadzenia obszaru rewitalizacji ze stanu kryzysowego obejmuje okres do 2023 r. i odnosi się do wszystkich sfer, w których zdiagnozowano problemy.

Wizja została wypracowana m.in. podczas spotkań z mieszkańcami, na których określili oni swoje oczekiwania i potrzeby wobec rewitalizacji danego obszaru – dotyczy to zarówno mieszkańców i użytkowników obszaru rewitalizacji, jak i wszystkich, na których będą mieć wpływ podjęte działania rewitalizacyjne. Przeprowadzone spotkania z mieszkańcami oraz badanie ankietowe wskazały najbardziej oczekiwane efekty procesu rewitalizacji, na podstawie których sformułowano wizję obszaru rewitalizacji

Efekty rewitalizacji – zgłoszone przez mieszkańców:

- Przebudowa dróg gminnych prowadzących do świetlic wiejskich,
- Przebudowa budynku na świetlicę w Czystochlebiu,
- Wyposażenie świetlicy w Ryńsku,
- Aktywizacja młodzieży,
- Wykształceni i aktywni zawodowo ludzie młodzi,
- Wysoki poziom kształcenia na poziomie podstawowym,
- Utworzenie miejsc rekreacji i zagospodarowania czasu wolnego w Zieleniu.

WIZJA

- ❖ Mieszkańcy obszaru są aktywni społecznie i zawodowo oraz zintegrowani. Chętnie korzystają z ciekawej oferty spędzania wolnego czasu jaką oferują świetlice wiejskie i tereny rekreacji,
- ❖ Infrastruktura dróg publicznych umożliwia mieszkańcom sprawny dojazd do instytucji kultury i aktywne uczestnictwo w życiu publicznym,
- ❖ Dzieci i młodzież kształcone są na wysokim poziomie, mają rozwinięte zainteresowania,
- ❖ Wzrasta aktywność sportowa mieszkańców (w szczególności dzieci i młodzieży), którzy chętnie korzystają z nowej infrastruktury sportowej.

Rozdział 7. Cele rewitalizacji i kierunki działań

7.1. Cele rewitalizacji

Określone w niniejszym programie rewitalizacji cele rewitalizacji odpowiadają na problemy zidentyfikowane na etapie diagnozy – są osadzone w sferze społecznej oraz gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej. Poniżej sformułowane cele są pochodną wizji określającej stan końcowy procesu rewitalizacji w roku 2023 i są ukierunkowane na osiągnięcie efektów procesów rewitalizacji w województwie kujawsko-pomorskim

Każdy cel został opisany przy pomocy skwantyfikowanych wskaźników z określonymi wartościami bazowymi i docelowymi. Do każdego z celów rewitalizacji przypisano konkretne kierunki działań oraz przedsięwzięcia. Stanowią one zestawienie najważniejszych grup działań pozwalających na osiągnięcie założonych celów.

7.2. Wskaźniki

Nazwa wskaźnika	Rok bazowy	Rok docelowy
Cel - Wzrost aktywności społecznej i zmniejszenie wykluczenia społecznego		
Liczba dzieci i młodzieży objętej wsparciem (osoby)	0	10
Liczba dzieci, które podniosły swoje kompetencje (osoby)	0	10
Długość przebudowanych dróg gminnych (km)	0	2,7
Liczba osób bezrobotnych objętych szkoleniami (osoby)	0	5
Liczba obiektów poddanych przebudowie lub modernizacji (szt.)	0	4
Liczba osób wykluczonych społecznie, które otrzymały wsparcie (osoby)	0	10

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział 8. Lista przedsięwzięć rewitalizacyjnych

Tabela 27. Lista przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Obszar rewitalizacji	Przedsięwzięcie	Projekt	Typ projektu ¹	Opis projektu					
				Podmiot/y realizujący /e projekt	Zakres realizowanych zadań	Lokalizacja (miejsce przeprowadzenia danego projektu)	Szacowana wartość projektu (zł)	Prognozowane rezultaty	Sposób oceny i zmierzenia rezultatów w odniesieniu do celów rewitalizacji
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Czystochleb	Cel rewitalizacji - Wzrost aktywności społecznej i zmniejszenie wykluczenia społecznego								
	Kierunek działania 1 - Poprawa jakości edukacji								
	1.1. Organizacja zajęć dodatkowych dla dzieci i młodzieży	(1) Cykl zajęć animacyjno-integracyjno-edukacyjnych dla dzieci i młodzieży w oparciu o powstałą świetlicę w Czystochlebie	S	Gmina Ryńsk	Zakłada się realizację cyklu zajęć o charakterze animacyjnym, integracyjnym i edukacyjnym dla dzieci i młodzieży w powstałej świetlicy w Czystochlebie. W ramach zajęć zostaną podniesione kompetencje kluczowe dzieci uczęszczających do szkoły podstawowej. Planuje się także zajęcia i pogadanki dla młodzieży w wieku 13-18 l., która dopuszcza się wykroczeń. Zajęcia zakładają realizację następujących celów: wsparcie procesu edukacyjnego przez pomoc w nauce i przezwyciężanie trudności szkolnych, a przez to aktywizację rozwoju intelektualnego młodzieży, pomoc w odkryciu potencjałów i talentów dzieci.	Czystochleb	5 000	Prognozowane rezultaty: - Podniesienie kompetencji kluczowych u dzieci i młodzieży - Wskaźnik: Liczba uczniów, które podniosły swoje kompetencje – 15 os.	Sposób pomiaru: - Wydane dyplomy, listy obecności
Kierunek działania 2 - Rozwój infrastruktury społecznej i technicznej									

¹ S – społeczny, G – gospodarczy, Ś – środowiskowy, PF – przestrzenno-funkcjonalny, T – techniczny

<p>2.1. Budowa, przebudowa i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej</p>	<p>(2) Przebudowa budynku na świetlicę w Czystochlebiu</p>	<p>T</p>	<p>Gmina Ryńsk</p>	<p>W ramach przebudowy budynku na świetlicę planowana jest jego termomodernizacja z dociepleniem ścian zewnętrznych styropianem i wykonaniem elewacji metodą lekką mokłą, ocieplenie połaci dachowej lub stropu wełną mineralną, zabezpieczenie przeciwwilgociowe ścian fundamentowych, wymiana pokrycia dachowego, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, wykonanie instalacji wodno-kanalizacyjnej, centralnego ogrzewania wraz z technologią kotłowni, instalacji elektrycznej i odgromowej, remont i ułożenie gładzi z malowaniem ścian wewnętrznych i sufitów, wymiana podłóg, zagospodarowanie terenu.</p>	<p>Czystochleb</p>	<p>700 000</p>	<p>Prognozowane rezultaty: Liczba osób korzystających z wyremontowanego budynku</p>	<p>Sposób pomiaru: Protokół odbioru</p>
<p>2.1. Budowa, przebudowa i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej</p>	<p>Przebudowa dróg w Czystochlebiu</p>	<p>T</p>	<p>Gmina Ryńsk</p>	<p>Planowana jest przebudowa dróg w Czystochlebiu prowadzących do świetlicy o łącznej długości ok. 0,5 km. Przebudowa polegała będzie na ułożeniu nawierzchni bitumicznej jezdni wraz z podbudową z kruszywa oraz wykonaniu chodników, poboczy, zjazdów na posesje i pola, odtworzeniu rowów, montażu oznakowania pionowego.</p>	<p>Czystochleb</p>	<p>265 000</p>	<p>Prognozowane rezultaty: - Skrócenie czasu przejazdu na przebudowanym odcinku. - Ułatwienie dojazdu do świetlicy w Czystochlebiu, zwiększenie dostępności świetlicy dla mieszkańców i gości. - Zwiększenie liczby zajęć oraz imprez integracyjnych w świetlicy.</p>	<p>Wskaźnik produktu: -Długość przebudowanych dróg gminnych – 0,5 km. Sposób pomiaru: - Pomiar czasu przejazdu przed realizacją inwestycji i po jej realizacji.</p>

Cel rewitalizacji - Wzrost aktywności społecznej i zmniejszenie wykluczenia społecznego									
Ryńsk	Kierunek działania 2 - Rozwój infrastruktury społecznej i technicznej								
	2.1. Budowa, przebudowa i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej	(4) Remont i wyposażenie świetlicy w Ryńsku	T	Gmina Ryńsk	Modernizacja kuchni i sali, wyposażenie w meble, AGD, klimatyzację.	Ryńsk, ul. Jaszczurkoców	100 000	Liczba osób korzystających z wyremontowanego budynku	Protokół odbioru
	2.1. Budowa, przebudowa i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej	(5) Przebudowa dróg w Ryńsku	T	Gmina Ryńsk	Planowana jest przebudowa dróg w centrum Ryńska. Przebudowa polegała będzie na ułożeniu nawierzchni bitumicznej jezdni wraz z podbudową z kruszywa oraz wykonaniu chodników, poboczy, zjazdów na posesje i pola, odtworzeniu rowów, montażu oznakowania pionowego.	Ryńsk, ul. Cisowa, Jaszczurkoców (odcinek od drogi wojewódzkiej nr 551 w kierunku ośrodka zdrowia), Kościelna, Młyńska, Mickiewicza, Parkowa, Słowackiego, Strażacka	1 110 000	Długość przebudowanej drogi	Protokół odbioru
	Kierunek działania 3 - Włączenie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym								
3.1. Realizacja działań adresowanych do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	(6) Doradztwo edukacyjno-zawodowe w świetlicy w Ryńsku	S	Gmina Ryńsk	Cykl zajęć z zakresu doradztwa zawodowego oraz podnoszenia kompetencji dla osób bezrobotnych.	Ryńsk	5 000	- Prognozowane rezultaty: Podniesienie kompetencji osób bezrobotnych - Wskaźniki Liczba osób bezrobotnych objęta szkoleniami – 10 osób	- Wskaźnik produktu: Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie – 10 os. Sposób pomiaru: - wydane zaświadczenia ukończenia szkoleń.	

Kierunek działania 3 - Włączenie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym									
	3.1. Realizacja działań adresowanych do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	(7) Cykl zajęć integracyjnych - aktywizacyjnych dla osób wykluczonych społecznie	S	Gmina Ryńsk	Zajęcia i imprezy o różnym charakterze skierowane do osób zagrożonych wykluczeniem w oparciu o wyremontowany i doposażony budynek świetlicy w Ryńsku.	Ryńsk	10 000	Prognozowane rezultaty: Aktywizacja środowiska Zapobieganie wykluczeniu - Wskaźnik: Liczba zorganizowanych imprez sportowo- i rekreacyjno-integracyjnych – 2 szt.	-Wskaźnik rezultatu: Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, u których wzrosła aktywność społeczna – 30 os. - Wskaźnik produktu: Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie – 60 os. Sposób pomiaru: -Listy obecności
Zieleń	Cel rewitalizacji - Wzrost aktywności społecznej i zmniejszenie wykluczenia społecznego								
	Kierunek działania 1 - Poprawa jakości edukacji								
	1.1 Organizacja zajęć dodatkowych dla dzieci i młodzieży	(8) Cykl imprez edukacyjno-sportowo-integracyjnych w oparciu o infrastrukturę terenu przy szkole w Zieleniu	S	Gmina Ryńsk	Planowane jest przeprowadzenie cyklu imprez o charakterze edukacyjnym i integracyjnym w oparciu o powstałą infrastrukturę rekreacyjną	Zieleń	5 000	Prognozowane rezultaty: Aktywizacja środowiska Podniesienie kompetencji dzieci -Wskaźnik:	Sposób pomiaru: -Listy obecności

								Liczba zorganizowanych imprez sportowo- i rekreacyjno-integracyjnych – 2 szt.	
Kierunek działania 2 - Rozwój infrastruktury społecznej i technicznej									
2.1. Budowa, przebudowa i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej	(9) Urządzenie miejsc postojowych przy Szkole w Zieleniu	T	Gmina Ryńsk	Planowane jest utworzenie miejsc postojowych na terenie przyległym do szkoły i miejsca rekreacji, co umożliwi poprawę dostępności do obiektów.	Zieleń	500 000	Liczba wybudowanych miejsc parkingowych	Sposób pomiaru: Protokół odbioru	
2.1. Budowa, przebudowa i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej	(10) Zagospodarowanie terenu przy szkole (utworzenie miejsca rekreacji)	T	Gmina Ryńsk	Zagospodarowanie terenu przy szkole (utworzenie miejsca rekreacji). W ramach inwestycji planuje się wykonanie boiska do siatkówki plażowej o wymiarach 9x18 m, ustawienie ławek parkowych oraz lamp fotowoltaicznych.	Zieleń	140 000	Liczba osób korzystających z utworzonego miejsca rekreacji	Sposób pomiaru: Protokół odbioru	
Kierunek działania 3 - Włączenie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym									
3.1. Realizacja działań adresowanych do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	(11) Doradztwo edukacyjno-zawodowe	S	Gmina Ryńsk	Cykl zajęć z zakresu doradztwa zawodowego oraz podnoszenia kompetencji dla osób bezrobotnych.	Zieleń	5 000	Prognozowane rezultaty: Podniesienie kompetencji osób bezrobotnych - Wskaźniki Liczba osób bezrobotnych objęta szkoleniami – 10 osób	Wskaźnik produktu: Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie – 10 os. Sposób pomiaru: - wydane zaświadczenia ukończenia szkoleń.	

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział 9. Mechanizmy zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami/przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętym programem rewitalizacji

9.1. Formuła projektów zintegrowanych

Podczas programowania procesu rewitalizacji nadrzędną zasadą jaką kierowano się przy wyborze projektów rewitalizacyjnych było zapewnienie ich komplementarności w różnych wymiarach, przede wszystkim przestrzennym, problemowym, proceduralno-instytucjonalnym, międzyokresowym i źródeł finansowania. Zastosowano również tzw. **formułę projektów zintegrowanych**, która polega na tym, że w przypadku realizacji projektów infrastrukturalnych, planuje się również zrealizować projekty „miękkie” finansowane m.in. ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, ukierunkowane na rozwiązywanie zdiagnozowanych problemów społecznych występujących na podobszarach wskazanych do rewitalizacji, którym podporządkowany zostanie projekt infrastrukturalny. Na każdym z 3 podobszarów rewitalizacji w Gminie Ryńsk planowana jest realizacja projektów społecznych, tak aby niwelować wszystkie zdiagnozowane na danym podobszarze problemy. Poniższe schematy przedstawiają koncepcję zintegrowania poszczególnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych wraz z przykładowymi projektami realizowanymi w ramach tych przedsięwzięć.

Tabela 28. Realizacja koncepcji projektów zintegrowanych w odniesieniu do poszczególnych projektów.

Podobszar	Projekt wiodący	Projekt uzupełniający	Uzasadnienie zintegrowania
Czystochleb	(1) Cykl zajęć animacyjno-integracyjno-edukacyjnych dla dzieci i młodzieży w oparciu o powstałą świetlicę w Czystochlebie	(2) Przebudowa budynku na świetlicę w Czystochlebie (3) Przebudowa dróg w Czystochlebie	Jednym ze zdiagnozowanych problemów społecznych występującym w sołectwie Czystochleb jest zagrożenie przestępczością, w tym wśród osób młodocianych. Stosunek wykroczeń (także przestępstw) młodzieży 13-18 lat odnotowanych przez służby porządkowe względem ogółu młodzieży w tym przedziale wieku wynosi 25%, przy średniej dla gminy 11,41%. Aby zniwelować ten problem konieczne jest podjęcie szeregu działań z zakresu edukacji i integracji młodzieży. Edukacja i profilaktyka zachowań nieakceptowanych w społeczeństwie przyczyni się do wzrostu poczucia bezpieczeństwa, a w efekcie zwiększenie jakości życia i rozwoju społeczeństwa. Drugim problemem społecznym zdiagnozowanym w sołectwie jest oraz niski poziom edukacji na poziomie podstawowym. W

			<p>celu poprawy stanu kryzysowego w tym obszarze zaplanowano przeprowadzenie zajęć edukacyjnych dla dzieci w oparciu o powstałą świetlicę w Czystochlebiu.</p> <p>Powyższe działania będą kierowane do dzieci i młodzieży w ramach projektu „Cykl zajęć animacyjno-integracyjno-edukacyjnych dla dzieci i młodzieży w oparciu o powstałą świetlicę w Czystochlebiu”.</p> <p>Aby móc realizować projekty społeczne, konieczne jest posiadanie przez sołectwo odpowiedniej infrastruktury dostosowanej do potrzeb szkoleniowych. Stąd niewątpliwie konieczne jest wykonanie projektu infrastrukturalnego pn. „Przebudowa budynku na świetlicę w Czystochlebiu” oraz „Przebudowa dróg w Czystochlebiu”. Realizacja tych projektów pozwoli na utworzenie miejsca do przeprowadzania szkoleń i zajęć, zaś przebudowa drogi umożliwi dotarcie do budynku. Realizacja projektu infrastrukturalnego odpowie na problemy związane ze złym stanem infrastruktury technicznej.</p>
Ryńsk	(6) Doradztwo edukacyjno-zawodowe w świetlicy w Ryńsku	(4) Remont i wyposażenie świetlicy w Ryńsku (5) Przebudowa dróg w Ryńsku	<p>Jednym z problemów społecznych, który występuje w sołectwie Ryńsk jest wysokie bezrobocie (udział bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym wynosi 9,12%, przy średniej dla gminy wynoszącej 8,50%). Aby zniwelować ten problem konieczne jest podjęcie szeregu działań z zakresu aktywizacji społeczno – zawodowej typu: doradztwo zawodowe, treningi podnoszenia kompetencji i umiejętności społecznych, spotkania aktywizacyjno-integracyjne. Powyższe działania będą kierowane do osób bezrobotnych w ramach planowanego projektu pn. „Doradztwo edukacyjno-zawodowe w świetlicy w Ryńsku”. Aby działania szkoleniowe mogły być realizowane niezbędne jest przystosowanie na ten cel świetlicy w Ryńsku poprzez remont budynku i wyposażenie (projekt 4. Remont i wyposażenie świetlicy w Ryńsku). Ponadto należy zmodernizować infrastrukturę drogową prowadzącą do świetlicy, aby każdy zainteresowany miał możliwość dotarcia do budynku (projekt 5. Przebudowa dróg w Ryńsku).</p>
Ryńsk	(7) Cykl zajęć integracyjno-aktywizacyjnych dla osób wykluczonych społecznie	(4) Remont i wyposażenie świetlicy w Ryńsku (5) Przebudowa	<p>Kolejnym problemem w sołectwie Ryńsk jest wysoki stopień uzależnienia od świadczeń pomocy społecznej (udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem dla sołectwa wynosi 16,45%, zaś dla</p>

		dróg w Ryńsku	gminy 12,78%). Powyższe działania będą kierowane do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w ramach planowanego projektu pn. „Cykl zajęć integracyjno-aktywizacyjnych dla osób wykluczonych społecznie”. Aby działania integracyjno-aktywizacyjne mogły być realizowane niezbędne jest przystosowanie na ten cel świetlicy w Ryńsku poprzez remont budynku i wyposażenie (projekt 4. Remont i wyposażenie świetlicy w Ryńsku). Ponadto należy zmodernizować infrastrukturę drogową prowadzącą do świetlicy, aby każdy zainteresowany miał możliwość dotarcia do budynku (projekt 5 Przebudowa dróg w Ryńsku). Realizacja projektu infrastrukturalnego będzie rozwiązaniem problemu występowania złego stanu infrastruktury społecznej.
Zielen	(8) Cykl imprez edukacyjno-sportowo-integracyjnych w oparciu o infrastrukturę terenu przy szkole w Zieleniu	(9) Urządzenie miejsc postojowych przy Szkole w Zieleniu (10) Zagospodarowanie terenu przy szkole (utworzenie miejsca rekreacji)	Problemem społecznym zdiagnozowanym w sołectwie jest oraz niski poziom edukacji na poziomie podstawowym. W celu poprawy stanu kryzysowego w tym obszarze zaplanowano przeprowadzenie zajęć edukacyjnych dla dzieci w oparciu o infrastrukturę terenu przy szkole w Zieleniu. Powyższe działania będą kierowane do dzieci i młodzieży w ramach projektu „Cykl imprez edukacyjno-sportowo-integracyjnych w oparciu o infrastrukturę terenu przy szkole w Zieleniu”. Aby działania szkoleniowe mogły być realizowane niezbędne jest przystosowanie na ten cel terenu przy szkole w Zieleniu (projekt 9 Urządzenie miejsc postojowych przy Szkole w Zieleniu i projekt 10 Zagospodarowanie terenu przy szkole). Aby móc realizować projekty społeczne, konieczne jest posiadanie przez sołectwo odpowiedniej infrastruktury dostosowanej do potrzeb szkoleniowych. Realizacja projektu infrastrukturalnego będzie rozwiązaniem problemu występowania złego stanu infrastruktury społecznej.
Zielen	(11) Doradztwo edukacyjno-zawodowe	(9) Urządzenie miejsc postojowych przy Szkole w Zieleniu (10) Zagospodarowanie terenu przy szkole	Jednym z problemów społecznych, który występuje w sołectwie Zielen jest wysokie bezrobocie (udział bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym wynosi 9,6%, zaś dla gminy 8,5%). Aby zniwelować ten problem konieczne jest podjęcie szeregu działań z zakresu aktywizacji społeczno – zawodowej typu: doradztwo zawodowe, treningi podnoszenia kompetencji i umiejętności społecznych, spotkania aktywizacyjno-integracyjne. Powyższe

		(utworzenie miejsca rekreacji)	<p>działania będą kierowane do osób bezrobotnych w ramach planowanego projektu pn. „Doradztwo edukacyjno-zawodowe w świetlicy”. Aby działania szkoleniowe mogły być realizowane niezbędne jest przystosowanie na ten cel terenu przy szkole w Zieleniu (projekt 9 Urządzenie miejsc postojowych przy Szkole w Zieleniu i projekt 10 Zagospodarowanie terenu przy szkole). Aby móc realizować projekty społeczne, konieczne jest posiadanie przez sołectwo odpowiedniej infrastruktury dostosowanej do potrzeb szkoleniowych.</p> <p>Realizacja projektu infrastrukturalnego będzie rozwiązaniem problemu występowania złego stanu infrastruktury społecznej.</p>
--	--	--------------------------------	--

Źródło: opracowanie własne.

9.2. Komplementarność przestrzenna i problemowa

Wszystkie projekty rewitalizacyjne będą realizowane na obszarze rewitalizacji, natomiast zasięg ich oddziaływania będzie dużo większy niż wyznaczony obszar rewitalizacji. Projekty realizowane na terenie Sołectw Czystochleb, Ryńsk i Zieleń będą wpływać na wszystkich mieszkańców tych sołectw oraz sołectw sąsiednich. Dzięki tak dużemu promieniowaniu zaplanowanych projektów program rewitalizacji będzie efektywnie oddziaływał na cały obszar dotknięty kryzysem. Zaplanowane projekty rewitalizacyjne dopełniają się tematycznie, a program rewitalizacji będzie oddziaływał na obszar rewitalizacji w niezbędnych aspektach (tj. społecznym, technicznym i przestrzenno-funkcyjnym). Tym samym prowadzona rewitalizacja ma charakter kompleksowy, a nie fragmentaryczny, a realizowane projekty doprowadzą wskazany obszar do pożądanego stanu, o którym mowa w rozdziale 7. Cele rewitalizacji i kierunki działań. Podczas podejmowania strategicznych decyzji przez samorząd lokalny na innych polach, pod uwagę brane będą zaplanowane działania rewitalizacyjne, aby zapewnić lepszą koordynację tematyczną i organizacyjną działań administracji.

9.3. Komplementarność proceduralno-instytucjonalna

Przedstawiony w rozdziale 12. System zarządzania realizacją programu rewitalizacji został zaprojektowany w taki sposób, aby zapewnić efektywne współdziałanie różnych podmiotów na jego rzecz (samorządu gminnego i jego jednostek organizacyjnych oraz pomocniczych, organizacji pozarządowych i mieszkańców) oraz wzajemne uzupełnianie się i spójność procedur. System zarządzania programem rewitalizacji został osadzony w systemie działania Gminy Ryńsk w związku z czym zapewniona jest komplementarność proceduralna i instytucjonalna.

9.4. Komplementarność źródeł finansowania

Projekty rewitalizacyjnej zawarte w niniejszym programie będą finansowane w oparciu o uzupełniające się środki z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego

(EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz środków własnych gminy. Niewykluczone jest również angażowanie w proces rewitalizacji kapitału prywatnego (np. przedsiębiorców), jak również wykorzystanie formuły partnerstwa publiczno-prywatnego.

9.5. Komplementarność międzyokresowa

W latach 2007-2013 na terenie Gminy Ryńsk realizowano szereg projektów, które świadczą o tym, że działania podjęte w ramach rewitalizacji stanowią kontynuację dotychczasowych kierunków działań. Wśród nich znalazły się m.in. projekty zawarte w poniższej tabeli.

Tabela 29. Projekty komplementarne zrealizowane przez Gminę Ryńsk.

Lp.	Nazwa podmiotu udzielającego pomocy, nazwa programu, numer projektu
1	Urząd Marszałkowski WK-P, Fundusz Wsparcia na 2008, „Poprawa infrastruktury oświatowej poprzez rozbudowę budynku Gimnazjum w Ryńsku”
2	Urząd Marszałkowski WK-P, RPO WK-P, Przebudowa drogi gminnej Sitno - Jarantowice
3	Urząd Marszałkowski WK-P, RPO WK-P, Budowa budynku obsługi turystycznej z bazą noclegową wraz z zagospodarowaniem terenu w Ośrodku Wypoczynkowym w Przydworzu
4	Urząd Marszałkowski WK-P, RPO WK-P, Termomodernizacja budynku remizo-świetlicy w Zieleniu
5	Urząd Marszałkowski WK-P, RPO WK-P, Przebudowa drogi gminnej Łabędź-Wronie
6	Urząd Marszałkowski WK-P, RPO WK-P, „Budowa sali gimnastycznej z łącznikiem wraz z przebudową i rozbudową kotłowni w Zespole Szkół w Myśliwcu”
7	Urząd Marszałkowski WK-P PROW na lata 2007-2013, działanie „Odnowa Wsi” „Remont budynków świetlic wiejskich wraz z wyposażeniem i zagospodarowaniem terenu w Orzechowie, Łabędziu”
8	Urząd Marszałkowski WK-P PROW na lata 2007-2013, działanie „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” „Budowa, rozbudowa infrastruktury wodociągowej oraz zakup sprzętu do wywozu nieczystości w celu poprawy gospodarki wodno-ściekowej”
9	Urząd Marszałkowski WK-P PROW na lata 2007-2013, działanie „Odnowa Wsi” „Urządzenie centrum sportowego w Zieleniu”
10	Urząd Marszałkowski WK-P PROW na lata 2007-2013, działanie „Odnowa Wsi” „Przebudowa budynku na świetlicę wiejską we Wroniu”
11	Urząd Marszałkowski WK-P PROW na lata 2007-2013, działanie „Odnowa Wsi” „Utworzenie parków fitness i rekreacji w miejscowościach Ludowice, Sosnówka i Węgorzyn”

Źródło: dane UG Ryńsk.

Rozdział 10. Mechanizmy włączenia interesariuszy w proces rewitalizacji

Partycypacja społeczna jest wpisana w proces rewitalizacji jako fundament działań na każdym etapie tego procesu (diagnozowanie, programowanie, wdrażanie, monitorowanie). Skonsolidowanie wysiłków różnych podmiotów na rzecz obszaru rewitalizacji jest ważnym warunkiem sukcesu.

Zapewnienie szerokiego grona uczestników procesu rewitalizacji, biorących udział w dyskusji, a następnie kształtowaniu otaczającej ich przestrzeni ma umożliwić merytoryczną debatę i praktyczną realizację idei społecznego uczestnictwa w procesie rozwoju lokalnego, a także budowanie zaufania pomiędzy władzą publiczną, a partnerami społeczno-gospodarczymi na danym obszarze. Takie podejście ma umożliwić komunikowanie władzom lokalnym potrzeb społeczności i wywieranie społecznego nacisku, w celu ukierunkowania wsparcia na rzeczywiste problemy. Jednocześnie jedynie dzięki zaangażowaniu środowiska lokalnego w przygotowanie, a następnie wdrażanie procesu rewitalizacji możliwe jest osiągnięcie założonych celów.

Niniejszy program rewitalizacji został wypracowany przez samorząd gminny we współpracy z podmiotami, które uczestniczyły w spotkaniach organizowanych przez Gminę Ryńsk na etapie przygotowania i opracowania programu, odpowiedziały na zaproszenie do zgłaszania przedsięwzięć rewitalizacyjnych w oparciu o diagnozę lokalnych problemów: społecznych, gospodarczych, przestrzenno-funkcjonalnych, technicznych i środowiskowych. Projekt dokumentu został poddany dyskusji w ramach procesu konsultacji społecznych. Prace nad przygotowaniem programu, jego aktualizacją, jak również wdrażanie (realizacja) programu oparte są na współpracy ze wszystkimi grupami interesariuszy, w tym szczególnie ze społecznością obszaru rewitalizacji, przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi. Zaplanowane mechanizmy włączenia interesariuszy w proces rewitalizacji uwzględniają wszystkie trzy poziomy zaangażowania obywateli w sprawy publiczne, tj.: informowanie, czyli przekazywanie informacji, konsultowanie, czyli przekazywanie informacji wraz uzyskaniem informacji zwrotnej oraz aktywne uczestnictwo – pełną partycypację interesariuszy, opartą na współpracy.

Podmioty zaliczane do interesariuszy rewitalizacji:

- Mieszkańcy obszaru rewitalizacji oraz właściciele, użytkownicy wieczyści nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami znajdującymi się na tym obszarze,
- Mieszkańcy gminy inni niż mieszkańcy obszaru rewitalizacji,

- Podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić działalność gospodarczą na terenie gminy,
- Podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić działalność społeczną na terenie gminy, w tym organizacje pozarządowe i grupy nieformalne,
- Jednostka samorządu terytorialnego i jej jednostki organizacyjne.

Prace nad przygotowaniem programu opierały się na współpracy ze wszystkimi grupami interesariuszy, w tym szczególnie ze społecznością zamieszkującą obszar rewitalizacji, przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi oraz innymi użytkownikami obszaru. Konsultacje społeczne były nieodłącznym elementem procesu wyznaczania obszaru rewitalizacji oraz przygotowania programu rewitalizacji. Stosowano następujące formy konsultacji: zbieranie uwag w postaci papierowej i elektronicznej, spotkania, debaty, zbieranie uwag ustnych, ankiety.

Opis procesu przygotowania programu rewitalizacji

Warunkiem skutecznej partycypacji społecznej w przypadku opracowywania programów gospodarczych i innych dokumentów, do których należy program rewitalizacji (zgodnie z art. 18. Ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym – t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 446) jest włączanie interesariuszy nie tylko poprzez umożliwienie im zgłaszania uwag do już gotowego projektu dokumentu, ale również ich uczestnictwo w samym procesie jego tworzenia, w tym przede wszystkim w procesie identyfikacji podstawowych problemów, jak również pożądanym kierunków działania.

Tabela 30. Formy konsultacji na etapie diagnozowania.

<p>Konsultacje społeczne w sprawie zebrania opinii i propozycji dotyczących rewitalizacji</p>	<p>Konsultacje były skierowane do ogółu mieszkańców gminy, w tym do mieszkańców obszaru, którego dotyczyły konsultacje (weryfikacja na podstawie metryczki w ankiecie).</p> <p>Zastosowano następujące formy przeprowadzenia konsultacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> · Zgłaszanie uwag w formie elektronicznej poprzez nadsyłanie uwag mailowych, · Zgłaszanie uwag w formie papierowej poprzez wypełnienie ankiety dostępnej w budynku urzędu · Zgłaszanie uwag w formie papierowej poprzez wypełnienie ankiety i przekazanie jej podczas spotkań z mieszkańcami gminy oraz środowiskami branżowymi, · Spotkania z mieszkańcami.
--	---

Spotkania	<p>Spotkania z mieszkańcami odbyły się 29.03.2017 r. w Czystochlebiu i Ryńsku oraz 27.07.2017 r. w Zieleniu. Frekwencja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Czystochleb: 52 mieszkańców - Ryńsk: 42 mieszkańców - Zieleń: 47 mieszkańców <p>W celu ułatwienia zrozumienia prezentowanych treści i odniesienie się do nich, na spotkaniach wykorzystano wizualizację w postaci prezentacji graficznej. Przebieg spotkań wyglądał następująco:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Powitanie uczestników spotkania, 2. Etapy prac nad Programem Rewitalizacji, 3. Przedstawienie podstawowych pojęć związanych z rewitalizacją, 4. Omówienie zasięgu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, 5. Diagnoza obszaru rewitalizacji: <ul style="list-style-type: none"> - kryzysowe zjawiska w sferze społecznej, - kryzysowe zjawiska w pozostałych sferach, - potencjały obszaru, - problemy obszaru, 6. Dyskusja na temat plusów i minusów danego obszaru, wizji jego rozwoju, celów rozwojowych i przedsięwzięć, 7. Zaproszenie do toczących się konsultacji.
Publikacje na stronie internetowej oraz w prasie	<p>Publikowano aktualne informacje na temat rewitalizacji w gminie zachęcające mieszkańców do udziału w tworzeniu Programu Rewitalizacji. Zamieszczano również informację w lokalnej prasie, tj. w tygodniku CWA.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział 11. Szacunkowe ramy finansowe w odniesieniu do głównych i uzupełniających projektów/ przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Tabela 31. Główne projekty/przedsięwzięcia rewitalizacyjne – harmonogram i szacunkowe ramy finansowe.

Obszar rewitalizacji (nr/nazwa)	Termin realizacji projektu (rok)	Projekt (nr, nazwa)	Typ projektu	Przedsięwzięcie (nr, nazwa)	Podmiot /y realizujące projekt	Szacowana wartość projektu (zł)	Poziom dofinansowania		Źródło dofinansowania				Działanie SZOOP RPO	Podziałanie SZOOP RPO	Zintegrowanie
							%	zł	Środki publiczne			Środki prywatne			
									EF S	EFR R	Inne				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Czystochleb	2018-2020	(1) Cykl zajęć animacyjno-integracyjno-edukacyjnych dla dzieci i młodzieży w oparciu o powstałą świetlicę w Czystochlebiu	S	1.1. Organizacja zajęć dodatkowych dla dzieci i młodzieży	Gmina Ryńsk	5 000	85	4 250	X				Działanie 11.1 Włączenie społeczne na obszarach objętych LSR	-	2, 3
	2018	(2) Przebudowa budynku na świetlicę w Czystochlebiu	T	2.1. Budowa i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej	Gmina Ryńsk	700 000	85	595 000		X			Działanie 7.1 Rozwój lokalny kierowany przez społeczność	-	1, 3
	2018	(3) Przebudowa dróg w Czystochlebiu	T	2.1. Budowa i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej	Gmina Ryńsk	265 000	85	225 250		X			Działanie 7.1 Rozwój lokalny kierowany przez społeczność	-	1, 2
Ryńsk	2018-2019	(4) Remont i wyposażenie świetlicy w Ryńsku	T	2.1. Budowa i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej	Gmina Ryńsk	100 000	85	85 000		X			Działanie 7.1 Rozwój lokalny kierowany przez społeczność	-	5,6

				społecznej i technicznej											
	2018	(5) Przebudowa dróg w Ryńsku	T	2.1. Budowa i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej	Gmina Ryńsk	1 110 000	85	943 500		X			Działanie 7.1 Rozwój lokalny kierowany przez społeczność	-	4,6
	2019	(6) Doradztwo edukacyjno-zawodowe w świetlicy w Ryńsku	S	3.1. Realizacja działań adresowanych do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	Gmina Ryńsk	5 000	85	4 250	X				Działanie 11.1 Włączenie społeczne na obszarach objętych LSR	-	4,5
	2019	(7) Cykl zajęć integracyjno-aktywizacyjnych dla osób wykluczonych społecznie	S	3.1. Realizacja działań adresowanych do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	Gmina Ryńsk	10 000	85	8 500	X				Działanie 11.1 Włączenie społeczne na obszarach objętych LSR	-	4,5
Zieleń	2019-2020	(8) Cykl imprez edukacyjno-sportowo-integracyjnych w oparciu o infrastrukturę terenu przy szkole w Zieleniu	S	1.1. Organizacja zajęć dodatkowych dla dzieci i młodzieży	Gmina Ryńsk	5 000	85	4 250	X				Działanie 11.1 Włączenie społeczne na obszarach objętych LSR	-	9,10
	2018	(9) Urządzenie miejsc postojowych przy Szkole w Zieleniu	T	2.1. Budowa i modernizacja infrastruktury społecznej i	Gmina Ryńsk	500 000	85	425 000		X			Działanie 7.1 Rozwój lokalny kierowany przez	-	8

				technicznej									społeczność		
	2018	(10) Zagospodarowanie terenu przy szkole (utworzenie miejsca rekreacji)	T	2.1. Budowa i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej	Gmina Ryńsk	140 000	85	119000		X			Działanie 7.1 Rozwój lokalny kierowany przez społeczność	-	8
	2019	(11) Doradztwo edukacyjno-zawodowe	S	3.1. Realizacja działań adresowanych do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	Gmina Ryńsk	5 000	85	4 250	X				Działanie 11.1 Włączenie społeczne na obszarach objętych LSR		9,10

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział 12. System zarządzania realizacją programu rewitalizacji

Jednym z kluczowych czynników sukcesu programu rewitalizacji jest sprawna koordynacja działań i sprawny przepływ informacji pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w jego realizację. Istotą procesu rewitalizacji jest prowadzenie przez interesariuszy skoordynowanych działań na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki. Charakterystyka interesariuszy i mechanizmy partycypacyjne opisane zostały w *rozdziale 10*.

Podmioty uczestniczące w realizacji programu rewitalizacji i ich zadania

Główne podmioty, na których spoczywa obowiązek sprawnego przygotowania i wdrożenia programu to:

- Wójt Gminy
- Rada Gminy
- Zespół ds. rewitalizacji.

Zespół będzie odpowiedzialny za ocenę postępu realizacji i wdrażania poszczególnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz całego programu rewitalizacji. Wyznaczenie ww. zespołu do koordynowania procesem rewitalizacji wynika z faktu, że samorząd koordynuje proces rewitalizacji i zaangażowany będzie w wiele projektów rewitalizacyjnych. Do zadań Zespołu ds. rewitalizacji należeć będą zadania kluczowe z punktu widzenia wdrożenia programu rewitalizacji, w tym:

- Opracowanie programu rewitalizacji;
- Przygotowanie i przeprowadzenie naboru propozycji przedsięwzięć rewitalizacyjnych;
- Zaopiniowanie zgłoszonych przedsięwzięć rewitalizacyjnych;
- Zbieranie danych niezbędnych do monitorowania programu rewitalizacji i ewaluacja programu rewitalizacji;
- Promocja programu rewitalizacji.

Zespół ds. rewitalizacji będzie ściśle współpracował w procesie zarządzania rewitalizacją z innymi właściwymi merytorycznie wydziałami. Za bieżące zarządzanie odpowiedzialna będzie Gmina Ryńsk, która posiada wszelkie niezbędne w tym celu zasoby kadrowe, organizacyjne i techniczne. Pracownicy posiadają wiedzę i doświadczenie w zakresie zarządzania przedsięwzięciami współfinansowanymi ze środków unijnych oraz ubiegania się o dofinansowanie projektów ze środków strukturalnych. Dla zapewnienia prawidłowej realizacji procesu rewitalizacji Zespół ds. rewitalizacji będzie współpracował z innymi wydziałami Urzędu Gminy Ryńsk

Sposób koordynacji działań podmiotów uczestniczących w programie rewitalizacji

Koordinatorem procesu rewitalizacji jest Gmina Ryńsk, która jako instytucja samorządowa posiada odpowiedni potencjał organizacyjny oraz doświadczenie niezbędne do realizacji tego zadania.

We wdrażanie *Programu rewitalizacji* będą zaangażowane następujące podmioty:

- Urząd Gminy Ryńsk;
- Jednostki organizacyjne Urzędu Gminy Ryńsk;
- Mieszkańcy obszaru rewitalizacji;
- Przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą w granicach obszaru rewitalizacji;
- Organizacje pozarządowe oraz inne podmioty prowadzące działalność o charakterze społecznym;
- Instytucje kultury;
- Inne podmioty zainteresowane procesem rewitalizacji.

Głównym zadaniem wszystkich podmiotów zaangażowanych w proces rewitalizacji jest kierunkowanie, kontrolowanie i ocena z punktu widzenia zapewnienia pełnej spójności z dokumentami strategicznymi. Jest to wyjątkowo istotne z uwagi na znaczenie realizacji programu dla sprawnej implementacji pozostałych instrumentów rozwoju Gminy, a także np. dla możliwości pozyskiwania środków z funduszy strukturalnych, itp.

System informacji i promocji

Działania informacyjne i promocyjne są nierozdzielnie związane z mechanizmami włączenia interesariuszy w proces rewitalizacji. Aby udział lokalnej społeczności w tworzeniu i wdrażaniu programu przyniósł spodziewane efekty, konieczne jest prowadzenie szeregu działań, skupiających się przede wszystkim na:

- organizacji zebrań z mieszkańcami zwłaszcza obszarów rewitalizowanych oraz partnerami społecznymi i gospodarczymi, które stanowią forum wymiany informacji i pomysłów na działania rewitalizacyjne,
- publikowaniu ogłoszeń o wszelkich sprawach związanych z rewitalizacją,
- wykorzystaniu możliwości kontaktu elektronicznego w postaci publikacji na stronach internetowych.

Dzięki tak zorganizowanej informacji i promocji społeczność lokalna zyska możliwość aktywnego udziału w tworzeniu wizji obszaru zdegradowanego po rewitalizacji, współdecydowania o kształcie zmian oraz kontroli społecznej nad procesem realizacji programu. Stosowane instrumenty informacji i promocji programu rewitalizacji

w powiązaniu z zaawansowanymi metodami partycypacji, takimi jak współdecydowanie, aktywne uczestnictwo w projektach czy kontrola obywatelska przyczynią się do wyłonienia na obszarach rewitalizacji lokalnych liderów. Wszelkie formy partycypacji społecznej, w połączeniu z formami informacji i promocji, mają na celu pobudzenie i aktywizację społeczności na rzecz rozwoju lokalnego z wykorzystaniem posiadanej wiedzy i doświadczenia wszystkich interesariuszy, tak aby wszelkie podejmowane działania prowadziły do urzeczywistnienia wizji obszaru po rewitalizacji.

Ramowy harmonogram realizacji programu

Ramowy harmonogram realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Ryńsk obejmuje okres od 2016 r. kiedy zostały rozpoczęte prace nad programem do końca 2023 r., czyli do planowanego zakończenia realizacji projektów wynikających z programu. Szczegółowe informacje na temat realizacji programu wynikają z rozdziału 11. Szacunkowe ramy finansowe w odniesieniu do głównych i uzupełniających projektów/przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Rozdział 13. System monitoringu, oceny skuteczności działań i system wprowadzania zmian

Monitoring programu rewitalizacji będzie dokonywany co do zasady raz w roku. Jednostką odpowiedzialną za ten proces będzie Zespół ds. rewitalizacji funkcjonujący w Urzędzie Gminy Ryńsk. Kontrola poprawności procesu rewitalizacji będzie odbywać się poprzez monitorowanie efektów i celów założonych we wdrażanych projektach. Zespół ds. rewitalizacji będzie odpowiedzialny za przygotowanie rocznego sprawozdania z monitoringu programu. Wszystkie podmioty, których propozycje przedsięwzięć rewitalizacyjnych, zostaną wpisane do programu rewitalizacji, będą zobligowane do dostarczenia w określonym terminie informacji nt. stanu realizacji zgłoszonych przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Monitoring rzeczowy obejmuje proces realizacji i polegać będzie przede wszystkim na bieżącej kontroli zakresu merytorycznego prowadzonych działań oraz harmonogramu wdrażania projektu na podstawie pomiarów osiągania założonych rezultatów oraz wskaźników realizacji i ich analizy, a także weryfikacji przedmiotowej zgodności z założeniami programu rewitalizacji.

Monitoring finansowy obejmuje zarządzanie środkami przyznanymi na realizację programu i jest podstawą oceny sprawności ich wydatkowania. Polegać będzie na bieżącej kontroli finansowych aspektów inwestycji i poziomu wykorzystania funduszy w poszczególnych kategoriach budżetowych, weryfikacji kwalifikowalności kosztów oraz gromadzeniu informacji o źródłach finansowania programu i stopniu wykorzystania dotacji. Istotnym elementem będzie również kontrola wykonania wzajemnych rozliczeń i zobowiązań z ewentualnymi partnerami, uczestnikami projektu oraz weryfikacja finansowej zgodności z założeniami programu.

Monitoring końcowy zweryfikuje, czy wytyczone cele zostały zrealizowane.

Wszystkie projekty objęte programem rewitalizacji będą podlegały jednakowemu systemowi oceny. Odpowiedzialny za to będzie Zespół ds. rewitalizacji funkcjonujący w strukturach Urzędu Gminy Ryńsk. Do jego obowiązków należeć będzie także wykonanie wzoru formularza oceny projektu, który będzie wypełniany przez poszczególne podmioty wykonujące projekty rewitalizacyjne. Umożliwi to oszacowanie wartości wskaźników produktu i rezultatu z perspektywy pojedynczej inwestycji, co z kolei umożliwi opisanie i porównanie efektów w sposób jednoznaczny i przejrzysty. Gromadzenie kart projektów inwestycji już zrealizowanych pozwoli ocenić ich skuteczność oraz zdefiniować zagrożenia i szanse inwestycji o zbliżonym charakterze. Stanowiąc to będzie punkt odniesienia w następnych latach procesu rewitalizacji i pozwoli nadać mu pożądany kierunek oraz uniknąć błędów dotychczas popełnionych.

Rozdział 14. Wykaz niezbędnych zmian, ocen i opinii

Ocena oddziaływania na środowisko Programu Rewitalizacji

Zgodnie z ustawą z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko projekt Programu Rewitalizacji Gminy Ryńsk na lata 2016-2023 został przedłożony Regionalnemu Dyrektorowi Ochrony Środowiska w Bydgoszczy oraz Państwowemu Wojewódzkiemu Inspektorowi Sanitarnemu w Bydgoszczy celem uzgodnienia konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Organy uzgodniły odstąpienie od konieczności przeprowadzania oceny oddziaływania na środowisko.

Program Rewitalizacji a ochrona zabytków

Prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie i restauratorskie, a także inne działania, które mogłyby prowadzić do naruszenia lub zmiany wyglądu obiektów i terenów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, ujętych w ewidencji zabytków lub wskazane do objęcia ochroną ustaleniami w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, będą prowadzone zgodnie z wymogami odrębnych przepisów dotyczących ochrony zabytków.

Program Rewitalizacji a ochrona przyrody

Obszar rewitalizacji zlokalizowany jest poza obszarami chronionymi w myśl ustawy o ochronie przyrody, w tym poza wyznaczonymi, mającymi znaczenie dla Wspólnoty i projektowanymi przekazanymi do Komisji Europejskiej obszarami Natura 2000.

Spis tabel i map

Tabela 1. Wykaz sołectw Gminy Ryńsk.	13
Tabela 2. Wskaźnik dotyczący osób bezrobotnych.	16
Tabela 3. Przeciętny wynik sprawdzianu szóstoklasistów.....	16
Tabela 4. Podsumowanie analizy wskaźników społecznych dla sołectw we wschodniej części gminy.	17
Tabela 5. Zagrożenie przestępczością, w tym wśród młodocianych.....	19
Tabela 6. Przeciętny wynik egzaminu gimnazjalnego.	19
Tabela 7. Podsumowanie analizy wskaźników społecznych dla sołectw w centralnej części gminy.	20
Tabela 8. Wskaźnik dotyczący udziału osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym.	22
Tabela 9. Wskaźnik dotyczący osób korzystających z pomocy społecznej.....	22
Tabela 10. Podsumowanie analizy wskaźników społecznych dla sołectw w zachodniej części gminy.	23
Tabela 11. Sołectwa w części wschodniej gminy – problemy w innych sferach.	24
Tabela 12. Sołectwa centralnej części gminy – problemy w innych sferach.....	24
Tabela 13. Sołectwa zachodniej części gminy – problemy w innych sferach.....	25
Tabela 14. Powierzchnia i ludność obszaru zdegradowanego na terenie Gminy Ryńsk.	25
Tabela 15. Stopień nasilenia zjawisk kryzysowych w sołectwach centralnej części gminy.....	27
Tabela 16. Stopień nasilenia zjawisk kryzysowych w sołectwach zachodniej części gminy.....	28
Tabela 17. Powierzchnia i ludność obszaru rewitalizowanego na terenie Gminy Ryńsk.	28
Tabela 18. Cel rewitalizacji dla podobszaru rewitalizacji – Sołectwa Ryńsk.	31
Tabela 19. Cel rewitalizacji dla podobszaru rewitalizacji – Sołectwa Czystochleb.....	31
Tabela 20. Cel rewitalizacji dla podobszaru rewitalizacji – Sołectwa Zieleń.	32
Tabela 21. Przyczyny udzielania świadczeń środowiskowej pomocy społecznej.....	34
Tabela 22. Podsumowanie analizy wskaźnikowej dla podobszaru Ryńsk.	35
Tabela 23. Przyczyny udzielania świadczeń środowiskowej pomocy społecznej.....	37
Tabela 24. Podsumowanie analizy wskaźnikowej dla podobszaru Czystochleb.	38
Tabela 25. Przyczyny udzielania świadczeń środowiskowej pomocy społecznej.....	40
Tabela 26. Podsumowanie analizy wskaźnikowej dla podobszaru Zieleń.....	41
Tabela 27. Lista przedsięwzięć rewitalizacyjnych.....	47
Tabela 28. Realizacja koncepcji projektów zintegrowanych w odniesieniu do poszczególnych projektów.	52
Tabela 29. Projekty komplementarne zrealizowane przez Gminę Ryńsk.	56
Tabela 30. Formy konsultacji na etapie diagnozowania.	58
Tabela 31. Główne projekty/przedsięwzięcia rewitalizacyjne – harmonogram i szacunkowe ramy finansowe.	60
Mapa 1. Podział Gminy Ryńsk wg położenia sołectw.....	14
Mapa 2. Sołectwa położone we wschodniej części gminy.	15
Mapa 3. Sołectwa położone w centralnej części gminy.	18
Mapa 4. Sołectwa położone w zachodniej części gminy.	21
Mapa 5. Obszar zdegradowany na tle gminy.	26
Mapa 6. Obszar rewitalizacji na tle gminy.....	29